

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Proměna krajiny ve světle josefského a stabilního katastru
(na příkladu současného Trutnova)**

Ivana Hromádková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana Hromádková**
Osobní číslo: **H15006**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Spisová a archivní služba**
Název tématu: **Proměna krajiny ve světle Josefského a Stablního katastru
(na příkladu současného Trutnova)**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na úvod bude obecně pojednáno o Josefském a Stablním katastru jakožto prameni zachycujícím stav krajiny a osídlení v dané době. Na základě dostupné literatury bude podáno základní vysvětlení současného správního stavu města Trutnov. Pro historické město i novodobě integrované obce bude proveden popis situace na základě popisů Josefské katastru a mapového zobrazení Stablního katastru. Získaný obraz bude porovnán se současnou situací (podle mapového zobrazení i situace v terénu) a zhodnoceny změny kulturní krajiny, případně jejich důvody či následky.

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech, Praha 2016. ISBN 978-80-88223-00-9. BUMBA, Jan, České katastry od 11. do 21. století, Praha 2007. ISBN 978-80-247-2318-1. FALTYSOVÁ, Hana, Významné krajinné prvky Východních Čech: okres Trutnov, Pardubice 1992. kol., Trutnov: Historický atlas měst České republiky, sv. 12. Praha 2004. ISBN 80-7286-047-X. kol., Trutnovská radnice: kapitoly z dějin města Trutnova a jeho samosprávy, Trutnov 2010.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. června 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

PROHLÁŠENÍ

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 26. 6. 2018

Ivana Hromádková

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za odborné vedení této práce, dále Mgr. Dianě Kaláškové za zpětnou vazbu, kterou mi v průběhu celého tvoření práce poskytovala a v neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je porovnat změny v současné krajině se stavem krajiny zachycené v josefském a stabilním katastru. Nejprve je vysvětlen vývoj katastrálního území současného Trutnova. Dále je pojednáno o josefském a stabilním katastru jako takových. Následuje samotné porovnání stavu zjištěného z archivních pramenů se stavem současným. Práce je zaměřena pouze na vybrané části Trutnova, kterými protéká řeka Úpa, jmenovitě to jsou: Kalná Voda, Horní Staré Město, Dolní Staré Město, centrum Trutnova, Poříčí, Bohuslavice, Adamov.

Klíčová slova

Josefský katastr

Stabilní katastr

Mapa

Krajina

Trutnov

Title

The transformation of the landscape in the light of Josephian and Stable cadastres (based on the example of current Trutnov)

Annotation

This bachelor's thesis aim is to compare the changes of the current landscape to the state of the landscape described by the Josephian and Stable cadastres. It begins by explaining the development of the cadastral territory of the current town of Trutnov. It also focuses on the Josephian and Stable cadastres as such. Further on it proceeds to the comparison of the historical landscape state with the current one. The thesis deals with selected parts of Trutnov through which passes the river Úpa, namely: Kalná Voda, Horní Staré Město, Dolní Staré Město, centre of Trutnov, Poříčí, Bohuslavice, Adamov.

Keywords

Josephian cadastre

Stable cadastre

Map

Landscape

Trutnov

Obsah

Úvod.....	1
1 Vymezení území, popis současné podoby katastrálního území Trutnova.....	3
2 Josefský katastr.....	8
3 Stabilní katastr.....	11
4 Porovnání josefského a stabilního katastru se současným stavem krajiny.....	15
4.1 Kalná Voda.....	15
4.2 Horní Staré Město	20
4.3 Dolní Staré Město.....	30
4.4 Trutnov	36
4.5 Poříčí	46
4.6 Bohuslavice, Adamov	52
Závěr.....	57
Seznam použitých zdrojů	59
Abstract	62
Přílohy	63

Úvod

Historická geografie je interdisciplinární vědou, která, jak se domnívám, nepatří k úplně nejvyhledávanějším odvětvím historie, přitom má tolik co nabídnout. Výsledky jejího bádání mohou být v kombinaci s dalšími vědními odvětvími, jako například archeologií, toponomastikou, historickou kartografií, dějinami správy, ale třeba i botanikou nebo ekologií přínosem pro objasnění současného vztahu mezi člověkem a krajinou. Díky moderním technologiím je navíc možné za pomoci různých počítačových softwarů vytvořit rekonstrukční mapy nebo 3D modely krajiny. Právě proto, že historická geografie nabízí tak široké spektrum využití dalších oborů, stojí za to věnovat jí mnohem více pozornosti a vyvrátit názor, který je dle mé zkušenosti velmi rozšířený, totiž, že historická geografie musí zahrnovat jen a pouze mapy. Ráda bych svou prací poukázala na to, že tato vědní disciplína v sobě může kombinovat vědu i zábavu zároveň.

Cílem této práce je zachytit změny v krajině *Trutnovska*, a to tak, jak ji popisuje josefský katastr, který vznikl na konci 18. století, tento stav následně porovnat se stavem, jak je popsán v katastru stabilním, který vznikl o několik desítek let později a to celé ještě srovnat se stavem současným. Při sledování méně významných krajinných prvků, které popisují v praktické části, vycházím především z vlastního uvážení, a proto nejde o popis úplný, nýbrž jen částečný. Přesto jsem se při výběru snažila vybírat místa, která by mohla zaujmout čtenářovu pozornost a domnívám se, že jejich zařazení do katastrů mělo své opodstatnění, nejde tedy o výběr ryze subjektivní. Skutečnost, že tyto menší prvky stály tvůrcům katastrů za zaznamenání podtrhuje jejich význam pro život tehdejších lidí, kdy i o samotě stojící kříž dostupný pouze po rozbahněné polní cestě byl neopomenutelným prvkem krajiny. Krom nástinu změn krajiny může tato práce přispět k seznámení se s dílčími záležitostmi.

Text celé práce je rozdělen do čtyř kapitol, přičemž první tři jsou spíše teoretického rázu a čtvrtá je zaměřena na část praktickou. První tři kapitoly tedy přibližují čtenáři podobu katastrálního území města *Trutnova* i vybraných přilehlých obcí, kterých se text týká, dále také vysvětlují, k čemu katastry sloužily a jakou měly podobu. Čtvrtá kapitola je pak zaměřena na porovnání informací získaných z historických pramenů s dnešním stavem krajiny. Tato pasáž je členěna na podkapitoly týkající se jak obcí spadajících do okruhu mého zájmu (tedy těch, jimiž protékala řeka *Úpa*), tak samotného *Trutnova*.

Z hlediska informačních zdrojů jsou pro práci stěžejní především katastry josefský i stabilní. Dále ještě rozličné druhy map dostupné online, především ty zprostředkované

Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním a dalším z českého prostředí.¹ Mezi použitou literaturou vyniká především *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 12 – Trutnov* na kterém se spolupodíleli Eva Semotanová a Günter Fiedler.² Po stránce správní byla nápomocná bakalářská práce Romana Reila, který je v současnosti ředitelem trutnovského archivu.³ Dále se jako velmi přínosné při pátrání po zaniklých stavbách se ukázalo dílo Antonína Justa a Karla Hybnera *Trutnov známý neznámý*.⁴ S dohledáváním německých pomístních názvů mi pomohla kniha *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau* jejímž autorem je Erwin Heinzel.⁵ Další zdroje jsou uvedeny v seznamu pramenů.

¹ Geoprohlížeč, Český úřad zeměměřičský a katastrální [online]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>

² SEMOTANOVÁ, Eva – FIEDLER, G., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 12 – TRUTNOV*. Praha, 2004. ISBN 80-7286-047-X.

³ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001.

⁴ JUST, Antonín – HYBNER, Karel, *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, s. 251-254. ISBN 80-901117-0-8.

⁵ HEINZEL, Erwin, *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau*. Trautenau, 2000. ISBN 80-902643-2-8.

1 Vymezení území, popis současné podoby katastrálního území Trutnova

Katastrální území současného *Trutnova* nabývá své formy roku 1960, kdy probíhala územní reorganizace.⁶ Součástí okresu *Trutnov* je aktuálně 75 obcí, přičemž tyto obce mají dohromady 164 částí.⁷ Následující text bude věnován pouze některým, jmenovitě to jsou: *Adamov, Bohuslavice, Dolní Staré Město, Horní Staré Město, Kalná Voda* a *Poříčí*. Ne vždy a ne všechny tyto části byly součástí tzv. „Velkého Trutnova“.

Situace před rokem 1848 vypadala následovně: *Dolní Staré Město, Horní Staré Město, Kalná Voda* i *Poříčí* příslušely v této době královskému věnnému městu *Trutnov*. Oproti tomu *Bohuslavice* byly součástí panství *Náchod*, jehož vlastníkem byl tehdy kníže *Jiří Vilém ze Schaumburg-Lippe*.⁸

Roku 1848 se ve společnosti událo mnoho změn, jednou z nich bylo mimo jiné zrušení poddanství, což se odrazilo i ve správě země – zanikl systém, jenž byl tvořen v první instanci veřejné správy patrimoniálními úřady nebo magistráty. V roce 1849 vychází císařské nařízení ustanovující jako základní územní jednotku politické okresy. Přelomovým se stal rok 1850. Od této doby ke každému politickému okresu přináležela okresní hejtmanství (neboli podkrajský úřad), právě ta nyní nahrazují prvoinstanční patrimoniální úřady. Jako druhá instance působily krajské vlády (každý kraj měl svou vlastní). Nad krajskými vládami stálo jakožto třetí instance politické správy ministerstvo vnitra.⁹ Další změnou bylo oddělení polické a soudní správy, to se následně odrazilo i ve správě na zemské úrovni. Totiž v každé zemi byly zřízeny vrchní zemské soudy, pod něž spadaly zemské soudy a okresní soudy, jakožto nejnižší stupeň soudnictví.

Rok 1850 byl v oblasti správy spojen především se vznikem samosprávné obce. Území okresu *Trutnov*, jak ho známe dnes, spadalo pod krajskou vládu v *Jičíně*, avšak pro podkrajský úřad i soudní okres byl sídlem *Trutnov*. Právě sem lze zařadit již zmiňované části: *Horní Staré Město*, osadu *Kalná Voda* (spadající pod *Mladé Buky*), *Poříčí*, osadu *Bohuslavice* (přináležící ke *Starému Sedloňovu*) a *Trutnov* s místními částmi, jako i *Dolní Staré Město*.¹⁰

⁶ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 6.

⁷ Okres Trutnov: Územně identifikační registr ČR. *Územně identifikační registr ČR*, 1997 [cit. 15.02.2018]. Dostupné z: <http://www.uir.cz/okres/3610/Trutnov>.

⁸ SEMOTANOVÁ, Eva – FIEDLER, G., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 12 – TRUTNOV*. Praha, 2004, mapový list č. 33.

⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 273-274.

¹⁰ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 11-13.

Další změny v oblasti státní správy mezi lety 1855 až 1868 s sebou přinesly nové krajské rozdělení Čech, jejichž prostřednictvím z dosavadních sedmi krajů bylo nyní krajů třináct. Důsledkem přetvoření krajské organizační struktury se oblast současného okresu *Trutnov* rozdělila mezi kraj *Královéhradecký* a *Jičínský*. *Královéhradecký* kraj zahrnoval smíšené okresní úřady *Broumov*, *Dobruška*, *Dvůr Králové*, *Hradec Králové*, *Jaroměř*, *Kostelec nad Orlicí*, *Králíky*, *Náchod*, *Nechanice*, *Nové Město nad Metují*, *Police*, *Rychnov nad Kněžnou*, *Žamberk* a *Trutnov*. Obec *Trutnov* se dále dělila na městské části: *Horní Staré Město*, osada *Kalná Voda (Mladé Buky)*, *Poříčí*, osada *Bohuslavice (Starý Sedloňov)* a *Dolní Staré Město* (místní část *Trutnova*).¹¹ Zde je třeba zmínit, že *Bohuslavice* byly zákonem z června 1866 vyňaty z obce *Starý Sedloňov* a stávají se obcí samostatnou.¹²

V období od konce 60. let 19. století až po rok 1918 se samospráva navrátila k systému, který byl nastolen v předcházejících letech, konkrétně mezi lety 1850 – 1855, tentokrát však bez krajských úřadů. Po roce 1868 se velké okresy rozčlenily na okresní hejtmanství, kterých v Čechách bylo necelých 90. V Okresním hejtmanství *Trutnov* existovala dvě okresní zastupitelstva, a to *Trutnov* a *Maršov*. Roku 1875 se změnila kompetence i organizace dosavadních okresních zastupitelstev. Důsledkem nastalé situace bylo vynětí některých obcí z obvodu okresního zastupitelstva *Trutnov* a *Náchod*. V roce 1868 se území okresu *Trutnov* dělilo na Okresní hejtmanství *Trutnov*, *Vrchlabí* a *Dvůr Králové nad Labem*. Okresní hejtmanství *Trutnov* čítá i *Bohuslavice*, *Horní Staré Město*, osadu *Kalná Voda (Mladé Buky)*, *Poříčí* a *Dolní Staré Město*.¹³ *Bohuslavice* jakožto samostatná obec ztrácí svou autonomii (r. 1901) a opět se připojuje k obci *Nový Sedloňov*, čímž vzniká obec *Bohuslavice*.¹⁴ Další změny nastaly v oblasti *Horního Starého Města*, které se do roku 1904 řadilo mezi obce a následně se stalo městysem (tj. obec, která je velikostně na pomezí vesnice a města). Stejná změna se týká i *Mladých Buků*, pod které spadala *Kalná Voda*. *Poříčí* bylo povýšeno na městys o dva roky dříve, tedy roku 1906.¹⁵

„Vytvoření samostatného československého státu bylo trutnovskými Čechy uvítáno s nadšením (...).¹⁶“ Vývoj státní správy v letech 1918 až 1938 prošel určitými změnami. Kupříkladu roku 1918 byla přejmenována okresní hejtmanství na okresní správy politické.

¹¹ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 18-19.

¹² Tamtéž, s. 23.

¹³ Tamtéž, s. 24-26.

¹⁴ Tamtéž, s. 29.

¹⁵ Tamtéž, s. 31.

¹⁶ *Trutnovská radnice: kapitoly z dějin města Trutnova a jeho samosprávy*. Trutnov 2010, s. 63.

Neuběhlo ani 10 let a okresní správy politické nesou nové jméno - okresní úřady.¹⁷ Principy, na základě kterých fungovalo obecní zřízení, prošly změnou v roce 1919, což v důsledku pro obecní správu znamenalo následující: jako samosprávný orgán působilo obecní zastupitelstvo, obecní rada a starosta. Na území nynějšího *Trutnova* působil politický okres *Trutnov* se soudními okresy *Trutnov*, *Úpice*, *Maršov*, *Žacléř*, dále politický okres *Vrchlabí* a *Dvůr Králové nad Labem*.¹⁸ K soudnímu okresu *Trutnov* náleží i *Horní Staré Město*, osada *Kalná Voda* (obec *Mladé Buky*), *Poříčí* a osada *Dolní Staré Město*. Mimo jiné jsou součástí trutnovského okresu *Bohuslavice*, jejichž název byl lehce pozměněn vyhláškou ministerstva vnitra z ledna 1922 a to z názvu *Bousnice (Bohuslavice)* na *Bohuslavice nad Úpou*.¹⁹

Podpisem Mnichovské dohody se na úrovni státní správy mnohé změnilo, tato změna postihla především vývoj státní správy v pohraničních oblastech. Trutnovský okres byl po obsazení německou armádou (8. 10. 1938) přerážen do správy Německé říše, což mělo za následek včlenění *Trutnova* do říšské župy sudetské a také to, že se *Trutnov* stal centrem tzv. venkovského okresu. Dále vznikl úřad landráta jakožto „nástupce“ okresního úřadu.²⁰ Kvůli roztržičnosti pohraničního území nebylo reálné utvořit jeden samostatný správní celek. Některé oblasti se připojily k okolním správním celkům a některé zbyly, právě z nich byla utvořena tzv. říšská župa sudetská. Ta se členila na venkovské nebo městské okresy. Mezi městské okresy patřil např. *Liberec*, *Cheb*, *Karlovy Vary*, *Opava* a *Ústí nad Labem*, jehož vládní prezident spravoval i území *Trutnova*.²¹ Vyšší instancí v případě *Trutnova* byl úřad říšského místodržitele v *Liberci*. Z nově zavedeného systému vyplývá, že se správa města (i obcí) řídila říšskoněmeckými správními a právními normami. Město jako takové stále mělo na starosti svou vlastní správu, jen s tím rozdílem, že tato správa musela být v souladu s cíli, které si předsevzal nacistický aparát. Významnou osobu na úrovni obecní samosprávy představoval starosta, který byl výkonným orgánem městského zastupitelstva. V období okupace byl *Trutnov* důležitým místem německé administrativy pro východní Čechy, sídlil zde například zemský soud, státní zastupitelství nebo pracovní úřad. Území odpovídající dnešnímu okresu zahrnovalo *Bohuslavice nad Úpou*, *Mladé Buky*, *Horní Staré Město*, *Poříčí*. Osady *Kalná Voda* a *Dolní Staré Město* nadále existovaly, ale kvůli vládnímu nařízení z roku 1941 byly jako útvary státní samosprávy zrušeny. Jejich majetek, se spojil s majetkem obcí,

¹⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, J., Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. Praha, 2007, s. 351-352.

¹⁸ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 33-34.

¹⁹ Tamtéž, s. 37.

²⁰ *Trutnovská radnice: kapitoly z dějin města Trutnova a jeho samosprávy*. Trutnov 2010, s. 75.

²¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, J., Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. Praha, 2007, s. 402.

ke kterým příslušely, což v případě *Kalné Vody* byly *Mladé Buky*, u Dolního *Starého Města Trutnov*.²²

Po skončení druhé světové války se v Československé republice obnovil právní stav platící před rokem 1938. Úřady politické správy byly nahrazeny čerstvě založenými národními výbory (vznikajícími na základě dekretu prezidenta republiky), které se ujaly státní moci na osvobozeném území. V prosinci 1944 ústavním předpisem vznikají národní výbory zemské, okresní a místní. Národní výbory, ať už na úrovni zemské, okresní nebo místní, měly za úkol plnit to, co před rokem 1938 náleželo do kompetence obecních, okresních či zemských úřadů. Obce rozprostírající se na území dnešního *Trutnova* spadaly pod Okresní národní výbor (ONV), tedy *Trutnov*, *Dvůr Králové nad Labem* a *Vrchlabí*. ONV *Trutnov* opět čítá *Bohuslavice*, *Horní Staré Město*, *Mladé Buky*, *Poříčí* a městské části *Trutnova*.²³

Květnem 1945 započal odsud německého obyvatelstva. Odsuny probíhaly pouze rok, ale z demografického hlediska přinesly mnohé změny, především pokles počtu obyvatelstva, který by z dlouhodobého hlediska znamenal mimo jiné ztrátu ekonomického významu města. S ohledem na situaci není nijak překvapivé, že se diskutovalo o správní reorganizaci. Jako nejšetnější řešení se v té době jevílo zvětšení území města. Z jara roku 1946 byl v týdeníku *Jednota* publikován článek *Velký Trutnov*, jehož autor Ferdinand Jakubec avizuje, že díky prezidentskému dekretu (r. 1945) a prováděcích pokynů k němu vydaných, nastane dobrovolné, případně nedobrovolné slučování obcí. Dobrovolné sloučení nastane, pokud se na něm shodne MNV (místní národní výbor) nebo MSK (místní správní komise) dvou a více obcí. Nedobrovolné spojení nastane v případech, kde si to vyžaduje veřejný zájem a to bez zřetele na požadavky obcí. „*Autor dále píše, že skupina obcí Trutnov, Hor. Staré Město a Poříčí přímo vybízí k uskutečnění sloučení, pro nějž mluví účelnost a všechny rozumové důvody.*“²⁴ O rok později, v únoru, dává OSK (okresní správní komise) na vědomí MSK, že návrh na zřízení Velkého Trutnova byl dán k posouzení. Nicméně aby připojení daných územních celků splnilo svůj účel, považovalo se za nutné např. ponechat obcím určitou míru samosprávy, přenechat část bytů ve prospěch zaměstnanců trutnovského průmyslu nebo zřídit autobusovou dopravu, která části Velkého Trutnova propojí a to ve směru: *Poříčí - Trutnov – Horní Staré Město – Kalná Voda*, případně *Mladé Buky*. Připojení těchto částí nebylo pouze výdobytkem komunistického režimu, ačkoliv právě komunisté o něj měli velký zájem.

²² REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 40-41.

²³ Tamtéž, s. 49.

²⁴ WOLF, Vladimír, *Zrod Velkého Trutnova 1947*. In: Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník. Havlíčkův Brod, 2009, s. 323-330.

8. února 1947 *Jednota* znovu publikuje článek týkající se Velkého Trutnova, v němž čtenáře informuje o tom, jak se při sjednocování bude postupovat. Trutnovský MNV se obrátil na Zemský národní výbor sídlící v Praze, zda by mohl pomoci s vypracováním návrhu na nový regulační plán města. Výsledný projekt navrhoval propojení *Trutnova, Poříčí, Horního Starého Města, Voletín a Volanova*. Nově vzniklý regulační plán lze považovat za základ pro jednání MNV. Hlasování ve všech obcích proběhlo ku prospěchu Velkého Trutnova, tudíž Zemský národní výbor návrhy schválil 18. dubna 1947. Od 16. května nabylo sloučení účinnosti pod úředním názvem *Trutnov*.²⁵

Ačkoliv se od roku 1947 v historii Československé republiky událo mnoho, což bylo reflektováno i v dějinách správy, výraznější změny se v oblastech, o kterých bylo pojednáváno, neudály. Snad až na skutečnost, že se od roku 1960 stal okres *Trutnov* jedním z 11 okresů Východočeského kraje.

K 1. lednu 1991 spadají pod Okresní úřad Trutnov: *Trutnov* (s místními částmi jako *Bohuslavice, Dolní Staré Město, Horní Staré Město, Poříčí*) i *Mladé Buky* (s místní částí *Kalná Voda*).²⁶ Osada *Adamov* ležící v katastrálním území *Bohuslavice nad Úpou* se k *Trutnovu* připojuje ještě v roce 2001.

²⁵ WOLF, Vladimír, *Zrod Velkého Trutnova 1947*. In: Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník. Havlíčkův Brod, 2009, s. 323-330.

²⁶ REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001, s. 70.

2 Josefský katastr

V následující kapitole se zaměřím na příčiny vzniku josefského katastru, změny, které se udály zásluhou nově vydaného patentu Josefa II., dále nastíním průběh měřičských prací. Také bych chtěla poukázat na katastr z pohledu archiváře, jelikož i tento pohled je v mnohém pro mou práci důležitý. Okrajově představím možnosti využití katastru v dnešní době, protože jich je nepřeberné množství, nemá smysl se jimi zabývat detailněji. V závěru kapitoly se retrospektivně vrátím k tomu, co josefský katastr čekalo po smrti Josefa II., zároveň zde zmíním, kde ho najdeme v současné době, protože i to je součástí jeho historie.

Jak už jsem zmínila, o vznik josefského katastru se zasloužil osvícenský panovník Josef II. Ten za své vlády vydal mnoho různých výnosů, patentů a nařízení, neznámějším z nich je nejspíš patent o zrušení nevolnictví (1. 11. 1781), díky kterému se udály mimo jiné i změny v dosavadním zemském zřízení – zanikl systém daní, který zavedl hrabě Haugwitz. Začal se tedy hledat systém nový, zde přichází na scénu tzv. josefský katastr, jehož právním podkladem se stal Nejvyšší patent císaře Josefa II. z 20. dubna 1785 o reformě pozemkové daně a vyměření půdy.²⁷

„Když poněkud překotně vznikál ve druhé polovině 80. let 18. století Josefský katastr, nebylo jeho primárním účelem zachytit podobu každé z katastrálních obcí mapovým zobrazením, byť měla být popsána veškerá půda k ní náležící. Jeho účelem – jakožto daňového podkladu – bylo pozemky rozřídít podle jejich právního postavení a využitelnosti, ať už skutečné či alespoň předpokládané, k zemědělskému a podobnému obhospodařování všeho druhu.“²⁸

Patent z 20. dubna 1785 přinesl určité změny. První podstatnou změnou bylo to, že se půda v právním pojetí přestala rozlišovat na dominikál (půda patřící vrchnosti, spravována nebo pronajímána vrchností) či rustikál (půda obhospodařována poddanými rolníky). Druhou výraznou změnou bylo stanovení základu pro výpočet daní, od nynějška se základem stala katastrální obec.²⁹

V souvislosti s potřebou měření vznikaly vrchní zemské komise (jednotlivé korunní země měly svou), pod ně spadaly krajské komise, pod krajskými komisemi působily komise místní (obecní). Z výše uvedeného vyplývá, že měření bylo zacíleno na jednotlivé pozemky, které se stanovily na základě fassí a dále se zaznamenávaly do knihy fassí.³⁰ Ještě než se fasse

²⁷ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 41.

²⁸ MACKOVÁ, Marie, Josefský katastr: obraz krajiny vytvořený slovem. In: *Archivy, člověk a krajina, Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*. Praha 2016, s. 164-170.

²⁹ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 41.

³⁰ Tamtéž, s. 42.

vypracovaly, musely se určit hranice obcí.³¹ Hranice byly naplánovány tak, aby vznikl menší celek. 40 až 50 byl minimální počet domů (včetně polností), který činil jednu katastrální obec. Ta se pro lepší přehlednost dělila na tzv. pozemkové tratě nebo hony. Dělení spočívalo v tom, že se za pomoci jednotlivých prvků v krajině (cesty, potoky, atd.) utvořilo ještě menší území.³²

Měřičské práce měly svá pravidla. Například domy a hospodářské budovy se nezaměřovaly, avšak domovní čísla jim přidělena byla. Primárně se měření soustředilo na pozemky plodné, za které lze jednoduše považovat ty, ze kterých člověk měl užitek, např. louky, chmelnice, lesy. Jiné typy pozemků se logicky přiřadily k větším skupinám, konkrétněji je to vidět na příkladu luk – k těm se řadily zahrady, pastviny a porostliny.³³ Popis daného katastrálního území, který najdeme v josefském katastru, má určitou strukturu: „*Je zjednodušen rozdělením na položení (flura, strana, plac).*“³⁴ Systematicky se začíná od místa, kde se v dané době nacházelo povětšinou nejvíce staveb, tedy od středu obce. Samozřejmostí je, že konkrétní položení je pojmenováno a doprovázeno popisem té konkrétní části, kterou se zabývá.

„*Základní část fondu tvoří 6066 svázaných fassí se spisovými přílohami. Jsou opisem původních berních přiznání z roku 1785, která byla v letech 1788 a 1789 vyhotovena přímo na místě pro každou katastrální obec zvlášť.*“³⁵ „*Berní přiznání josefského katastru jsou doplněna přílohami (allegáty), které vznikaly na panstvích pro objasnění a doložení údajů ve fassích.*“³⁶ Jejich součástí jsou srovnávací tabulky zahrnující výnosy z dominikálních a rustikálních pozemků. Mezi přílohy se řadí i další užitečné informace o obci, například popis revírů nebo kontrolní protokoly rozličné povahy. „*Zvláště je třeba upozornit na protokol o projednávání údajů individuálních fassních archů s hospodáři (a případnými poznámkami a doplňky) a na podrobný popis hranic obce.*“³⁷ Další přílohou jsou archy zabývající se změnami v držbě pozemků. „*Složitě je vnitřní členění souboru. Zachovává soudobé krajské rozdělení (...). Uvnitř krajů pak zachovává abecední rozdělení podle dominií.*“³⁸ Záznamy jsou psány v jazyce, který v případě určitého dominia byl převažující.³⁹

³¹ MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Josefský katastr 1785-1875. Úvod k archivnímu inventáři*, Praha 1989, s. 2.

³² BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 43.

³³ Tamtéž, s. 43-44.

³⁴ MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Josefský katastr 1785-1875. Úvod k archivnímu inventáři*, Praha 1989, s. 6.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 7.

³⁸ Tamtéž, s. 7-8.

³⁹ Tamtéž, s. 8.

Z pohledu dnešního badatele má josefský katastr mnohostranné využití. Na své si přijdou jak regionální historici hledající informace o oblasti jejich zájmu, ale i například jazykovědci, kteří mohou sledovat vývoj pomístních názvů. Díky bohatství informací, které josefský katastr poskytuje, jsou fasce s přílohami a sumáře badatelsky oblíbené.⁴⁰

„(...) nový, odlišně od předchozích pojatý katastr, který ve skutečnosti nikdy nesloužil svému pravému účelu, je dnes cenným informačním zdrojem o stavu českých zemí na konci 18. století. Tedy z doby, která může být v některých oblastech na jiné informační zdroje poměrně skoupá.“⁴¹

Smrtí Josefa II. se situace s daněmi obrací směrem k předchozímu stavu – vrací se systém, který fungoval za vlády Josefovy matky, Marie Terezie. Berní administrativa byla vrácena do patrimoniálních kanceláří, ale zároveň se v některých případech využíval i systém vyvinutý pro josefský katastr. Díky nastalé situaci vznikly rozdělovací katastrální sumáře. Toto uspořádání platilo od roku 1792 až do roku 1860, kdy byl zaveden stabilní katastr. Jelikož josefský katastr sám o sobě už nebyl potřebný k berní praxi, byl v 90. letech 19. století svěřen do péče Archivu země české, který sídlil v Praze v Bredovské ulici. Po roce 1933 archiválie tvořící josefský katastr čekala cesta do nové budovy Archivu země české v Dejvicích, roku 1954 spadaly archiválie pod Státní ústřední archiv v Praze. Od roku 2005 se tento archiv nazývá Národním archivem. V současnosti je zde fond Josefský katastr uložen, spadá pod 1. oddělení.⁴²

⁴⁰ MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Josefský katastr 1785-1875*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1989, s. 8-9.

⁴¹ MACKOVÁ, Marie, Lanškroun ve světle Josefského katastru. In: *Sborník prací východočeských archivů*, 13, 2009, s. 163-180.

⁴² MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Josefský katastr 1785-1875*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1989, s. 3-5.

3 Stabilní katastr

Cílem kapitoly je přiblížit vývoj katastrů následujících po katastru josefském. Prvním z nich bude katastr Tereziánsko-josefský, ten sice nesloužil jako daňový podklad příliš dlouhou dobu, nicméně sehrál důležitou úlohu. Princip, na kterém byl založen, nebyl tak úspěšný, jak se předpokládalo, proto se při plánování nového katastru – stabilního – postupovalo pečlivěji a s větším ohledem na názor odborníků, což přineslo své výsledky. Bohužel s odstupem doby na získaných údajích zapracoval zub času a nezbylo nic jiného, než údaje aktualizovat. Od této doby je možné stabilní katastr nazývat katastrem reambulovaným. Tato fáze je poslední zde zmíněnou. Nebude opomenuto současné místo uložení katastru a možnosti jeho uplatnění jako historického pramene.

Z výše uvedeného vyplývá, že určitým mezistupněm na cestě ke stabilnímu katastru se stal tzv. Tereziánsko-josefský katastr vznikající za vlády Leopolda II. Tento panovník vyslyšel stavovské přání, kterým bylo zrušení josefského katastru. Patentem z 30. června 1793 jej definitivně zrušil. Avšak za účelem vybírání daní byl od 1. srpna 1793 nastolen nový systém nesoucí název *Tereziánsko-josefský katastr daně pozemkové*, jenž svým způsobem slučoval předchozí systémy katastrů (tj. tereziánský a josefský). Základní myšlenka vycházela z toho, že se záznamy se vedly ve stejném stylu jako v tereziánském katastru, ale výměry byly převzaty z novějšího josefského katastru. Nově vzniklý systém nepřinesl kýžené výhody, protože se zde nekombinovaly přínosy jeho předchůdců. Ze situace vyplynulo, že se touto cestou nedá jít dál, a proto Tereziánsko-josefský katastr platil pouze do roku 1846, přičemž tentýž rok ho nahradil katastr stabilní.⁴³

Myšlenka mapového zobrazení, jako podkladu k výběru daní se objevila už za vlády Marie Terezie. Nakonec tento plán ale zrealizován nebyl. Vzniku stabilního katastru předcházelo mnoho výzkumů, které mimo jiné zohledňovaly i katastrální měření v ostatních zemích.⁴⁴ Není tedy s podivem, že práce probíhající na stabilním (později reambulovaném) katastru trvaly relativně dlouhou dobu. Tento katastr a spolu s ním druhé a třetí vojenské mapování lze zařadit mezi „kartografické velikány“ vznikající v průběhu 19. století na území habsburské monarchie.⁴⁵

Císař František I. nechal v srpnu roku 1810 založit *Dvorskou komisi pro úpravu daně pozemkové*, která měla poměrně rozsáhlé kompetence. Především bylo jejím úkolem vytvořit nový a lepší systém pro pozemkovou daň. Komise navrhovala jako jednu z variant využití

⁴³ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 46-47.

⁴⁴ Tamtéž, s. 51-52.

⁴⁵ SEMOTANOVÁ Eva, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, 2001, s. 106.

metody zvané triangulace („*jest měření horizontálních úhlů v trigonometrické síti, která tvoří základ při měření jednotlivých zemí a států*“⁴⁶), dále upozornila na skutečnost, že vzniklé mapy mohou najít uplatnění i ve vojenství, čímž si naklonila panovníka na svou stranu.⁴⁷

Poučena z předchozích chyb u tereziánsko-josefského katastru Dvorská komise vzala v potaz kladné stránky josefského katastru a využila je ke svému prospěchu: „*předmětem zdanění měl být pozemek, pro který byl určen čistý výnos*“⁴⁸, členění na katastrální obce zůstává na stejném principu. Nepatrná změna se objevila v souvislosti s označením vyobrazených pozemků (parcel), ty se nyní označovaly parcelními čísly (josefský katastr používal topografická čísla), tudíž zde vznikly dvě nezávislé číselné řady.⁴⁹

Nezměněné zůstalo dělení na pozemky podléhající dani – půda plodná (např. pastviny, vinice, louky) a parifikáty, tj. pozemky, které nebyly využívány jako zemědělské či lesnické, jejich zdanění se odvíjelo od porovnání (tzv. „parifikace“) s hraničícími pozemky (např. zastavěné plochy domů včetně dvorů, soukromé cesty, kanály, atd.). Byla zachována i skupina pozemků, na které se daň nevztahovala, kupříkladu neplodná půda, rybníky bez užitku, řečiště řek a potoků, náměstí, veřejné cesty, kostely, hřbitovy a další.⁵⁰

Za základní kámen stabilního katastru lze považovat *patent o pozemkové dani*, který císař František I. podepsal 23. prosince 1817.⁵¹ Podpisem patentu odstartovaly práce na stabilním katastru, skládající se z několika následujících kroků. Prvním krokem se stalo utváření katastrální triangulace, jejíž vznik je možné dále členit do 4 fází, přičemž v každé fázi se trigonometrická síť stále zpřesňovala. Na budování katastrální triangulace navazuje první etapa měření (tzv. původní vyměřování). Důležitým stadiem této části je popisování hranic katastrálních obcí. Za zmínku stojí *Instrukce k provádění zemského vyměřování* z roku 1824 ustanovující základní měřítko map: 1:2880. Pokračovala fáze, pro kterou je specifické detailní měření tzn. měření dílčích pozemků. V této době vznikají indikační skici (což jsou v podstatě kopie originálu určené pro použití v terénu). Poslední segment prací na stabilním katastru je tvořen kancelářskými pracemi, mezi které lze zařadit např. výpočty ploch parcel, kolorování a popis mapy.⁵²

⁴⁶ Triangulace. In: *Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 25: T–Tzschirner*. Praha, 1906, s. 724.

⁴⁷ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 51-52.

⁴⁸ Tamtéž, s. 52.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ KŘEPELKOVÁ, A. – DAVID, K. – ČÁŇOVÁ, E., *Indikační skizy díl 1., Berounsko - Hradecko, 1826-1843 (1879)*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1960, s. 1.

⁵² BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 58-65.

Tato poslední fáze – kancelářské práce - je na první pohled nejvíce patrná, jelikož ji kromě kontroly výpočtů ploch parcel tvoří také drobné práce utvářející především vizuální stránku katastru. Za účelem kolorování byly zvoleny barvy, které nejsou přespříliš výrazné, což je zapříčiněno tím, že inspirací pro jejich odstín byla sama příroda, kupříkladu: budovy = karmín, vodní plochy = modrá, louky = zelená, lesy = šedá barva. Dalším prvkem, který může při prohlížení katastru zaujmout, jsou parcelní čísla ve dvoubarevném provedení – v černé (čísla stavebních parcel) a v červené (čísla pozemkových parcel). Doplnily se také značky symbolizující určité typy jednotlivých kultur, z dnešního hlediska jsou to různé typy konvenčních kartografických symbolů.⁵³ Velká část z nich se používá také v současné době.

Práce na stabilním katastru probíhaly v Čechách ve dvou etapách. První etapa byla zahájena roku 1826, trvala 4 roky.⁵⁴ Druhá etapa byla započata roku 1837 a v roce 1843 skončila. Avšak v jiných částech rakouské monarchie měření stále probíhalo.⁵⁵

Stabilní katastr v Čechách vešel v platnost až roku 1860, na Moravě a ve Slezsku se tak stalo již o 9 let dříve. Nicméně od doby, kdy vešel v platnost, se stal jedinou platnou úřední evidencí pozemkové daně. Bohužel čas zapracoval v neprospěch stabilního katastru, který začal pomalu ale jistě zastarávat. Docházelo ke změnám nejen v přírodě, ale i ke změnám ve společnosti, tudíž se rychle měnily potřeby údajů zachycených v katastru. Skutečnost, že by k těmto změnám mohlo dojít, ale nebyla brána v potaz v době vzniku stabilních katastru.⁵⁶ Proto bylo nutné provést reambulaci.

Povel k zahájení reambulace přišel v souvislosti s vydáním zákona 24. května 1869. Smyslem reambulování katastru bylo dodatečné zaznamenání a následné doplnění „současného“ stavu do map, čili stavu, který se odehrával v období po skončení prvního mapování.⁵⁷ Reambulace se probíhala 12 let. „Změny byly zakreslovány do otisku originální mapy a všechny reambulační zákresy a zápisy byly vyznačovány rumělkou.“⁵⁸ Bohužel se reambulace svou kvalitou nepřiblížila původním pracím při vzniku katastru. Jejimi zásadními nedostatky bylo špatné technické provedení a ledabylé vceňovací práce. Technické provedení naneštěstí znehodnotilo v některých případech původní dílo. V případě oceňovacích prací na

⁵³ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 65-66.

⁵⁴ KŘEPELKOVÁ, A. – DAVID, K. – ČÁŇOVÁ, E., *Indikační skizzy díl 1., Berounsko - Hradecko, 1826-1843 (1879)*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1960, s. 1.

⁵⁵ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 68.

⁵⁶ Tamtéž, s. 70-71.

⁵⁷ SEMOTANOVÁ Eva, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, 2001, s. 108.

⁵⁸ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 73.

katastru se díky nedostatku času nepostupovalo tak pečlivě, jak by bylo vhodné a stalo se, že Čechy byly proti jiným zemím říše daňově přetíženy.⁵⁹

Po skončení reambulace (r. 1880) byla dočasně od roku 1881 zavedena nová pozemková daň, která řešila především reklamace týkající se špatného vcenění, což mělo i světlé stránky. Na základě stížností došlo k opravě špatného vcenění, tím pádem i ke zkvalitnění výsledků reambulace.⁶⁰ Zákony z let 1883 (o evidenci katastru daně pozemkové) a 1896 (o revizi stabilního katastru) zajišťovaly průběžnou aktualizaci map, aby odpovídaly skutečnému a právnímu stavu.⁶¹

Originál stabilního katastru je v současné době uložen v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru, který sídlí v Praze. Na rozdíl od josefského katastru je možné si mapy stabilního katastru prohlížet online. Digitalizovány totiž byly císařské povinné otisky a indikační skici.

V historických pracích není stabilní (ani josefský) katastr tak populární, jako např. berní rula.⁶² Což je škoda, protože právě stabilní katastr nemusí být využíván pouze jako zdroj informací o tehdejších daních. Při porovnání současného stavu a stavu, který je zachycen katastrem, je možné zjistit mnoho zajímavých věcí. Kupříkladu z něj lze vyčíst, kde se nacházely hranice tehdejších okresů, ale i hranice soukromého vlastnictví, dále přináší informace o struktuře osídlení či vývoji vodních toků, atd. Neméně zajímavé je sledovat i změny pomístních jmen.

⁵⁹ BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007, s. 74.

⁶⁰ Tamtéž, s. 74-75.

⁶¹ SEMOTANOVÁ Eva, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, 2001, s. 108.

⁶² KAŠPAR, Jaroslav, Čelákovice roku 1842, historicko-topografický obraz města podaný na základě údajů stabilního katastru. In: *Historická geografie*, 29, 1997, s. 103-151.

4 Porovnání josefského a stabilního katastru se současným stavem krajiny

Následující kapitoly jsou praktickou částí této práce. V každé kapitole je na úvod pojednáno o té konkrétní oblasti, následuje popis stavu zachyceného josefským, poté stabilním katastrem a na závěr je uvedena současná situace krajiny.

V některých případech u německých pomístních názvů není uveden název český, jelikož tyto názvy buď zanikly anebo se mi jejich překlad nepodařilo dohledat; u těch, které se užívají dodnes, je použit název český.

4.1 Kalná Voda

V josefském katastru je *Kalná Voda* uvedena pod německým názvem *Trübenwasser*, což je v podstatě doslovný překlad.⁶³ Toto pojmenování může být odvozeno od dvou skutečností. První z možností je, že voda *Sejfského* (neboli *Zlatého*) potoka byla znečištěna při rýžování zlata, druhá možnost je o něco prostší, totiž že zakalení vody zapříčinily bažiny v nížině, kterou řeka *Úpa* protéká.⁶⁴

Záznamy josefského katastru zachycují *Kalnou Vodu* v roce 1785. Její území je zde rozděleno na 3 tratě: *Gemeind Flur*, *Somer Flur* a *Winter Flur*.

V prvním uvedeném trati – *Gemeind Flur* dominuje pastvina zvaná *Jižní*, následují obydlí. Touto tratí mimo jiné protékala řeka *Úpa* a také tudy vedla hlavní cesta.

Druhá trať, pod názvem *Somer Flur* začíná na místě, které bylo koncem 18. století nazýváno jako *Seidenberg* a pokračuje směrem k panství *Vlčice*, což znamenalo až k hranici s *Mladými Buky*. V této části se dal nalézt např. les, který tehdy sahal k *Úpě*, avšak v době, kdy byl pořízen zápis, již nebyl v dobrém stavu. Dále zápisy josefského katastru zmiňují místo zvané *Niederberg* či pláň ležící vedle *Starého Města*. V dané oblasti by se měla nacházet lokalita, poblíž *Seidenbergu*, kde je k nalezení „červený kámen“, který je dále použitelný ku zpracování. *Somer Flur* čítá kromě *Úpy* další vodní tok, a to *Alten Wasser*. Pastviny příslušící do této trati dosahují až k *Babí*.⁶⁵

Poslední trať, *Winter Flur*, se táhla směrem od místa patřící muži jménem *Franz Hancke* až po les spadající pod panství *Vlčice*. V této části *Kalné Vody* převažovala pole a lesy, jeden z nich se nacházel poblíž *Pekla*, které je v současnosti součástí *Vlčic*. Další

⁶³ „trübe“= zakalený; „Wasser“ = voda

⁶⁴ HEINZEL, Erwin, Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau. Trautenau 2000, s. 71.

⁶⁵ Německý název pro *Babí* je *Trautenbach*.

z hvozdů lze podle josefského katastru lokalizovat v dané trati, poblíž kříže, který ovšem není dále specifikován.

Mapování pro potřeby stabilního katastru proběhlo roku 1841, což je o více než půl století později, než bylo dané místo zaznamenáno v josefském katastru. Přestože tento časový úsek není nijak krátký, při porovnání josefského a stabilního katastru se neukáže až tak zásadní rozdíl. Avšak co se týče rozdělní katastrálního území *Kalné Vody*, vyskytuje se zde oproti josefskému katastru několik rozdílů. Jak bylo výše uvedeno, v josefském katastru je území rozděleno na tři části, oproti tomu stabilní katastr toto území dělí na čtyři tratě: *Ortsried*, *Sommer Flur*, *Die hohe Seite* a *Winter Flur*.

O trati *Ortsried* by se dalo říci, že zahrnuje centrum *Kalné Vody*. Krajině spadající do této části dominuje řeka *Úpa* přitékající z *Mladých Buků*. Je zřejmé, že tato řeka pramenící v Krkonoších se stala jakousi přirozenou hranicí daného území, *Kalnou Vodou* rozděluje na severní a jižní část. Zajímavé je, že na mapovém vyobrazení je řeka z části „vykousnuta“ územím *Mladých Buků*. Blíže k *Trutnovu*, při hranicích *Kalné Vody* s *Horním Starým Městem*, se do *Úpy* vlévá *Sejfský potok*, který je dvakrát přemostěn, oproti tomu přes tok řeky v této trati vede most pouze jeden. Blízké okolí *Úpy* směrem na sever tvoří především pole a podmáčené louky převážně v soukromém vlastnictví. Mezi loukami se dají najít i menší obecní pastviny. Na ploše mezi *Úpou* a *Sejfským potokem* je k vidění několik budov, ty ale převažují spíše za hranicí potoka. Konkrétně se jedná o stavby zděné nebo dřevěné, jichž je podstatně více. V blízkosti budov se zpravidla dají lokalizovat louky s ovocnými stromy a poblíž domů se prostírají zahrady. Dále tudy vedla veřejná cesta, na kterou se napojovaly další cesty protínající pole, louky a někdy lesy. V blízkosti budov se zpravidla dají lokalizovat louky s ovocnými stromy. Na jižním břehu *Úpy* se vymezeném území rozprostírá les s jehličnatými stromy, menší obecní pastvina a mokré louky poblíž vodního toku.

Druhou tratí je *Sommer Flur* navazující na centrální část, *Ortsried*. Tato trať zahrnuje zbytek území *Kalné Vody* směrem na sever. Oproti první trati se zde nenachází žádné budovy, což celá plocha je zabrána ornou půdou a loukami, a to vše od sebe střídatě oddělují jehličnaté lesy. I v této trati je přítomný vodní tok, tentokrát to není *Úpa*, ani *Sejfský potok*, ale potok nazývaný ve stabilním katastru jako *Das alte Wasser*, tekoucí napříč horní částí *Kalné Vody*, v jehož okolí jsou podmáčené louky.⁶⁶ Zajímavé je v tomto případě sledovat polní cesty, kterými je *Sommer Flur* doslova protkaný, tak například téměř ve špicí území *Kalné Vody* je cesta vedoucí přímo z *Mladých Buků* do *Babí*, jiná cesta zase spojuje *Mladé Buky* s

⁶⁶ Název vodního toku *Das Alte Wasser* je možné přeložit jako *Stará voda*.

Horním Starým Městem. Ta vede z *Mladých Buků*, podél lesa na jedné straně a loukou na straně druhé, pak pokračuje skrze lesy, v jednu chvíli se přiblíží až k potoku jménem *Stará voda*, který je nakonec nutno po lávce přejít na druhý břeh, odtud je to už jen kousek k hraničním kamenům *Horního Starého města*. Stejnou cestou se dá pokračovat i do „centra“ *Kalné Vody*.

Jako třetí vymezené území je trať *Die hohe Seite*, což je možné přeložit jako *Vysoká strana*, ta leží jižně od řeky *Úpy*. Budov je v této části poskrovnu, pouze jedna zděná a několik dřevěných, nicméně se tu objevují tři vodní toky. Největším je samozřejmě *Úpa*, následuje potok *Stará voda* a jako nejmenší se jeví potok zvaný *Perlenbach*, jehož voda proudí skrze les až k hranicím *Horního Starého Města*. Zbytek trati byl v době zakreslení téměř nepoznamenaný činností člověka – vysledovat se tu dají jen jehličnaté lesy, pole a již zmíněný potok. Přes lesy a louky vede pár cest, některé vedou téměř přes celou jižní část *Kalné Vody* k *Hrádečku* (*Silberstein*).

Poslední, čtvrtá trať, *Winterflur* leží nalevo od třetí trati. Při pohledu do mapy ji na severní straně ohraničuje řeka *Úpa*, východním směrem trať *Die hohe Seite*, v jižní části sousedí s *Hrádečkem* a na západě jsou hranice *Mladých Buků*. Odtud také vede cesta, která vede po pravém břehu řeky a nakonec přechází v most. Poblíž řeky se nachází několik dřevěných budov, většinou spojených místními cestami. Zděné stavby jsou v této části *Kalné Vody* pouze dvě. Okolní území čítá především mokré louky, pole, u kterých se čas od času objevují pustiny označené jako *Oed* nebo *Oede* a jehličnaté lesy, jejichž množství přibývá jižním směrem k hranicím s *Hrádečku*. Na císařském povinném otisku je součástí této trati při západní hranici s *Mladými Buky* potok, který nemá název. Pramení kousek od hranice a jeho tok pokračuje přes podmáčené louky až do *Úpy*, kde se do ní vlévá. V jižní polovině *Winterflur* je uprostřed pole vyvýšené místo zvané *Seplberg* - dnes známý jako *Pekelský vrch*. Za zmínku stojí i to, že se na tomto kopci podle mapy nacházel trigonometrický bod.

Záznamy o stavu krajiny a budov *Kalné Vody*, které byly zaznamenány v josefském katastru v komparaci s indikační skicou, případně císařskými povinnými otisky map stabilního katastru nepůsobí až tak odlišně. V tomto případě je možná josefský katastr, oproti stabilnímu skoupější na informace týkající se krajiny.

Při srovnání obou katastrů je patrné, že došlo k rozdělení tratí na menší úseky, díky čemuž bylo jednodušší sledovat dění týkající se pozemků v katastrálním území *Kalné Vody*. Trate se nacházely zhruba na stejných místech i po uplynutí několika desetiletích. V podstatě totožné se jeví být území *Gemeind Flur* s tratí *Ortsried* – oba popisují totéž místo, a to konkrétně blízké okolí řeky *Úpy*, kde se nachází největší množství budov. *Somer Flur*

v josefském katastru zahrnuje podstatně větší území. Zasahuje totiž i do jižní části *Kalné Vody* až za druhý břeh řeky *Úpy*, což ve stabilním katastru k vidění není. Tato situace nastala rozdělením na více tratí, totiž hned za řekou začíná trať *hohe Seite*. Oblast označená názvem *Winter Flur* se nacházela přibližně ve stejném místě, nicméně v 18. století byla podle popisu nejspíš o něco rozsáhlejší, než ve 40. letech 19. století.

Některé krajinné prvky jsou neměnné pro oba katastry, týká se to především vodních toků – řeky *Úpy* a potoka *Stará voda*. Avšak velký rozdíl představují místa jako *Seidenberg* nebo *Niederberg*, která jsou zaznamenána pouze v katastru josefském a ve stabilním chybí. Opačná situace nastává v případě *Pekelského vrchu* – stabilní katastr jeho polohu zachycuje, ale josefský nikoliv.

Z dnešní katastrální mapy jasně vyplývá, že změna rozlohy území, na kterém se *Kalná Voda* (nynější část obce *Mladé Buky*) nachází, zabírá stále stejnou plochu jako před více než sto lety, dokonce i tvar katastrálního území zůstal stejný. Tamní krajinně stále dominuje řeka *Úpa* a poměrně velké množství lesů a luk. Pro přehlednost popisu je výhodné držet se hranice, kterou vytvořila příroda sama – řeky *Úpy* půlící *Kalnou Vodu* na severní a jižní část. Reliéf krajiny postupně stoupá právě směrem od řeky, což znamená, že nejvyšší místa v krajinně se dají hledat na severu při hranicích s vesnicí *Babí* a na jihu s *Hrádečkem*.

Severní polovina počínaje břehem *Úpy* si uchovala původní sídelní charakter. Tak jako v 18. století, i v 19. století se v blízkosti řeky nachází stavby, ať už to jsou obydlí nebo průmyslový podnik. Vodního pohonu kdysi ke své činnosti využívala přádelna lnu, později *Texlen* a v dnešní době firma vyrábějící koupelnové předložky. Koryto řeky místy zpevňují kamenné zdi, což je důsledkem toho, že *Kalná Voda* spadá do záplavového území *Trutnovska*.⁶⁷

Dále za řekou stojí domy se zahradami, za nimi teče potok *Kalná*, místními nazývaný spíše jako *Sejfský potok*. Na úseku mezi *Úpou* a tímto potokem je dobře vidět stoupající vliv urbanizace. Stabilní katastr zachytil v této oblasti jen několik málo staveb, zatímco dnes je tato lokalita již z velké části zastavěna.

Za dalším pásem osídlení vede silnice první třídy, která ohraničuje obydlí částečně severní poloviny *Kalné Vody*. Její stavbu místní obyvatelé nejspíš uvítali, jelikož tato frekventovaná silnice odklonila silniční provoz dál od jejich obydlí, při porovnání se stabilním katastrem je evidentní, že snaha lidí o zlepšení dopravní infrastruktury stála obětí přírodu. V první polovině 19. století se v těchto místech totiž nacházelo velké množství luk.

⁶⁷ Povodně, Trutnov. *Trutnov* [online], 2001 [cit. 11.03.2018]. Dostupné z: <http://www.trutnov.cz/mestsky-urad/povodne>.

Frekventovanou silnicí po jedné straně doprovází železniční trať, na které je i stanice *Kalná Voda*. V blízkosti železnice stojí průmyslový areál trutnovské betonárky, podle současné mapy areál zasahuje jednou polovinou do *Kalné Vody* a druhou polovinou do *Mladých Buků*. To je zapříčiněno netradičním tvarem katastrálního území, na němž se *Kalná Voda* nachází.

Severně od železnice začíná oblast, jejíž krajinný ráz je víceméně stejný jako v dobách minulých. Téměř po dvou staletích je možné se zde procházet s indikační skicou, která by odpovídala údajům dnešní mapy. Jsou tu louky, skrze které vedou stromořadí ústící v les, jenž sousedí s *Mladými Buky*, *Babím* a *Horním Starým Městem*. I polní cesty křižující kdysi tzv. *Sommer Flur* zůstaly, ač jich ubylo a dnes již nejsou tolik využívány, jako bývaly dříve. Horním cípem *Kalné Vody* protéká směrem od *Mladých Buků* *Zlatý potok*, který stabilní katastr označuje názvem *Das alte Wasser*. Nutno podotknout, že tento název je opravdu doslovný, jelikož zmínky o tomto potoku se nachází již v josefském katastru. O něco výše než teče *Zlatý potok*, indikační skici zobrazují bezejmennou cestu označenou z jedné strany *von Freiheit* a ze strany druhé *nach Schatzlar*, tudíž směry, odkud vedla – „ze *Svobody* do *Žacléře*“. Dnes tato cesta nese název *Bednářova cesta*.

Směrem na jih od břehu *Úpy* se nachází několik staveb, avšak v menším počtu než na břehu protějším. Pás obydlí je ohraničen smíšeným lesem; po pravé straně se táhne souvislý les, na východě sousedící s *Horním Starým Městem*, na jihu s *Hrádečkem* a na západě s *Mladými Buky*. Při porovnání stabilního katastru a dnešní mapy zůstává tento úsek beze změny. V jižní části lesa, zasahujícího i mimo katastr *Kalné Vody* je v současné době přírodní park *Hrádeček*, jehož součástí se stal již stabilním katastrem zmíněný *Pekelský vrch*. Nicméně tato skutečnost nijak nezměnila charakter krajiny.

Nedaleko od lesa severním směrem zasahuje do luk *Kalné Vody* část golfového hřiště, které ale patří hotelu v *Mladých Bukách*. Kdyby stále platilo rozdělení na trati, nacházelo by se toto hřiště ve trati *Winterflur*, přičemž dříve na tomto místě převažovala pole. Za dalším sportovním vyžitím se nemusí chodit daleko, opodál stojí sportovní areál *Mladé Buky*, který v zimě bývá využíván jako lyžařské středisko a přes léto poskytuje návštěvníkům další druhy sportovních aktivit. Je zřejmé, že skipark či bobová dráha jsou nemalým zásahem do krajiny. Takový zásah je dle mého názoru zbytečný, jelikož se domnívám, že by se člověk bez těchto zařízení snadno obešel.

Z výše uvedených informací vyplývá, že v současnosti plní *Kalná Voda* ponejvíce funkci obytnou. Sportovní areály zasahující do tohoto území jsou následkem činnosti *Mladých Buků*, jenž se zdají být v ohledu sportovního vyžití pro turisty mnohem atraktivnější.

4.2 Horní Staré Město

Horní Staré Město sehrálo v historii celého města velmi důležitou roli. Právě zde byla ve 13. století založena slovanská osada pojmenována jako *Úpa*, což souviselo s řekou, která protékala poblíž. Název této části *Trutnova* nebyl vždy stejný, počátkem 14. století to byl *Starý Trutnov*. Přívlastek „starý“ je pozůstatkem z dob, kdy zde existovala dvě území nesoucí název *Trutnov*, proto bylo třeba je od sebe odlišit. Vznikl *Nový Trutnov* označující město a *Starý Trutnov* označující místo, kde se tehdy nacházela osada *Úpa*, tento název se však neujal a místo něj se používalo *Staré Město*.⁶⁸ Později se objevuje také název *Hořejší Staré Město*, jenž se postupem času transformoval na *Horní Staré Město*, v běžné mluvě místní tuto část označují jako „Hornák“.

Josefský katastr pro toto území vznikl roku 1787. *Horní Staré Město* je v katastru označováno německým názvem *Ober Altstadt*, rozděleno bylo na celkem 5 tratí: *Gemeind Flur*, *Pusch Flur*, *Winter Flur*, *Viebish Flur* a *Somer Flur*.

Hned na začátku popisu první trati, *Gemeind Flur* je uvedeno, že se zde nacházela orná půda. Trať byla ohraničena obecní loukou, jež ležela na břehu *Úpy*. Poblíž se rozprostírala dobytčí pastva táhnoucí se souběžně s ulicí směrem k *Vlčicím*. Část obecní pastviny procházela mezi pozemky pánů Antona Galla a Antona Kuhna.

Prostor nad řekou, ve kterém se nacházela obecní louka, byl po jedné straně vymezen mlýnským mostem a dobytčí pastvinou. Dále louka vedla mezi *Úpou* a ulicí v jejíž blízkosti vlastnil pozemek Georg Gall, což bylo nedaleko *Kalné Vody*. Palouk pokračuje mezi řekou a ulicí, která směřovala k obecním sadům. Z dalších záznamů je patrné, že se v okolí obecní louky vyskytovaly budovy, případně pozemky v soukromém vlastnictví. Luh zasahoval až po mlýn a mlýnský potok. Další část louky se dala lokalizovat nad splavem na řece *Úpě*. Zahrnuta byla například i ta část, která se nacházela v okolí cesty, vedle menšího vodního toku (v josefském katastru označeného jako *Glasendorfer Wasser*) pod ulicí, která vedla směrem k *Babí*.

Ze zápisů lze vyvodit následující: první trať zasahovala až k hranicím s *Dolním Starým Městem*, zahrnovala řeku *Úpu*, přičemž síly jejího proudu využíval ke svému pohonu místní mlýn. Kromě řeky přítékající z *Kalné Vody* tratí protékaly další dva potoky – *Alten Wasser* a *Glasendorfer Wasser*. Zároveň zde byla poměrně vysoká koncentrace obydlí a obecních luk. Za určité specifikum trati lze považovat i v zápisech často zmíněné roští vyskytující se povětšinou mezi domy.

⁶⁸ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 103-106.

Druhou tratí *Horního Starého Města* je tzv. *Pusch Flur*.⁶⁹ V josefském katastru této části přináležejí 5 zápisů, což v porovnání s ostatními tratěmi není mnoho. Tato část začíná ve vrchnostenském lese zvaném *Schwartz Wald*⁷⁰ a pokračuje k lesu, po jehož pravé straně se nachází *Sklenářovice* a po levé straně hranice s *Babím*. Trať leží mezi *Kalnou Vodou*, potokem *Ober Altstadter Wasser* a obecní půdou.

Pod číslem tři se ukrývá trať zvaná *Winter Flur*. Lokalizovat ji bylo možné při hranicích s *Dolním Starým Městem*, dále se táhla až k hranicím s *Vlčicemi*. Součástí trati byla například louka pod kopcem vedle *Dolního Starého Města*, pole na vyvýšeném místě, v jehož blízkosti měl pozemek Anton Tippelt nebo třeba pole za *Kostelní cestou* rozprostírající se až po les vedle pozemku Antona Kuhna.⁷¹ Časté jsou záznamy týkající se úhorů, kterých se v dané trati vyskytuje mnoho.

Čtvrtou v řadě je trať nazývaná německým názvem *Viebish Flur*.⁷² Trať začíná obecní dobytčí pastvou, vlevo ji ohraničují pole, která sousedí s *Hrádečkem* a pokračuje až ku hranicím s *Kalnou Vodou*, odtamtud dále na území, které vlastnil Joseph Franz, zde trať končila.⁷³ Ke čtvrté trati náležel tok řeky *Úpy*, přítékající z *Kalné Vody* směrem „dolů“ k hranicím s *Dolním Starým Městem*, konkrétně mezi obecní louku a okraj hranic. Trať kromě jiného zahrnovala i hlavní ulici, která směřovala od hranice s *Dolním Starým Městem* přes most, kdysi nazývaný jako *Hamer Brücke*. Od mostu pokračuje skrze *Viebish Flur*, poté hlavní ulice vedla dvěma směry – vpravo na *Žaclěř*, směrem k městu *Hirschberg*⁷⁴ ve *Slezku*; vlevo přes *Svobodu nad Úpou* a *Horní Maršov*.

V zápisech josefského katastru je možné o této části najít několik zajímavých informací: kupříkladu na vymezeném území rostl mladý les, nacházely se tu staré louky nebo dokonce louky, jejichž půda byla písčité. Součástí trati bylo místo zvané *Silberstein*⁷⁵, za nímž ležely pastviny patřící Josephu Illnerovi a vedle něj stávaly tři stromy, které nejsou blíže specifikovány. Dalším výše položeným místem bylo tehdy místo nazývané *Molken Berg*.⁷⁶ Naproti hranicím s *Babím*, na okraji lesa rostly stromy, jejichž dřevo se svou tvrdostí řadilo mezi měkké dřevo. Což v praxi mohlo znamenat, že les byl využíván pro potřeby místních obyvatel, protože jak je známo, tento druh dřeva je dobře opracovatelný. Také je zde zmíněn pozemek Antona Ebena, který byl kantorem. Zajímavostí jsou zápisy týkající se hrušně, ta

⁶⁹ Název trati má nejspíš svůj původ v příjmení tamního usedlíka.

⁷⁰ Lze přeložit jako *Černý les*. Další možností je odvození názvu od příjmení jeho vlastníka.

⁷¹ V zápisech josefského katastru se objevuje spojení *Kirchsteig*.

⁷² Německý výraz *Vieh* znamená v českém jazyce „dobytek“.

⁷³ *Železná hora*.

⁷⁴ Nyní město *Jelenia Góra* na jihozápadě Polska.

⁷⁵ V josefském katastru *Eisen Berg*.

⁷⁶ Název je možné přeložit např. jako *Mléčný vrch*.

byla zřejmě v této trati koncem 18. století považována za orientační bod, v několika zápisech je totiž možné vyčíst, že se vedle ní kupříkladu nacházelo pole.

Jako poslední trať *Horního Starého Města* je v josefském katastru uvedena část nazývaná *Somer Flur*. Trať začínala u hranic s *Kalnou Vodou*, z levé strany ji obemykala pole, která zasahovala k *Babí*; z pravé strany rostly libečské lesy, které byly situovány naproti *Úpě*, po jejich levém boku se rozprostíralo *Dolní Staré Město*. Okraj trati ležel mezi řekou a příčně vedoucí cestou směřující k místu zvanému *Pfafen Push*. Opakujícími se položkami v zápisech jsou především pastviny, křoví a úhory. Avšak mezi tím vším vyniká popis obecních luk, v jejichž blízkosti procházela kamenná cesta, vidět se zde daly i skály, které se nacházely mezi pozemky *Josepha Illnera* a *Franze Schwartze*. Součástí trati byla i řeka *Úpa*.

Indikační skica stabilního katastru je datována k roku 1841, z čehož vyplývá, že mapové zobrazení je o 54 let mladší než slovní popis krajiny v katastru josefském. Vymezené katastrální území neslo stále stejný německý název jako v katastru josefském. Český název zněl *Horegnj Starý Město* (*Hořejší Staré Město*) a tato část byla rozdělena do 7 tratí: *Ortsried*, *Uiberschar*, *Wolfsgrube*, *Beim Kirchsteig*, *Scharlaberg*, *Czerngrund* a *Eulberg*.

První v pořadí, trať *Ortsried* se nacházela uprostřed *Horního Starého Města*, dalo by se říci, že stejně jako u *Kalné Vody*, i zde tvoří *Úpa* jakousi pomyslnou hranici půlící území na severní a jižní část. Při pohledu do katastru z poloviny 19. století je patrná jistá podobnost s tratí v josefském katastru uvedenou jako *Gemeind Flur*.

Stejně jako v případě *Kalné Vody*, i nyní se první trať rozprostírá na obou březích řeky a tvoří úzký pruh, ten obklopuje *Úpu* po celé její délce v dané trati. V blízkosti řeky se nacházely obecní louky nebo louky v soukromém vlastnictví, některé podmáčené jiné ne. Místy u okrajů řeky stojí stromy nebo houští. Na proudu řeky závisely dva mlýny, jeden poblíž hranic s *Kalnou Vodou*, druhý na opačné straně, tedy blíže k *Dolnímu Starému Městu*. Oba mlýny ke své činnosti využívaly mlýnských potoků, kteréžto byly vždy levými rameny *Úpy* a v jejich blízkosti zpravidla vedly mosty. Tato skutečnost byla zaznamenána už v josefském katastru, kde státní úředník zaznamenal tzv. „mlýnský most“. Při porovnání mapového zobrazení a slovního popisu je problém určit, který z mostů tím byl míněn, případně netýkalo-li se toto pojmenování obou dvou mostů, v indikační skice totiž nejsou mosty pojmenovány.

Kromě řeky *Úpy* trati protékal potok *Altenwasser Bach*, jehož proud přitékal z *Kalné Vody* do *Horního Starého Města*., kde se vléval do neklidných vod *Úpy*. Dalším potokem na

tomto území byl *Trautenbacher Bach*.⁷⁷ Do mlýnského potoka, na straně poblíž *Trutnova*, přitékal ještě bezejmenný tok z *Dolního Starého Města*. Na mapovém zobrazení již bohužel nelze nalézt potok *Glasendorfer Wasser*, zmíněný v katastru josefském.

Co se týče staveb, převažují roubené budovy, ale směrem k *Trutnovu* přibývá budov zděných. Přestože tento typ staveb je spíše výjimkou, v dané trati se vyskytuje nejvíc zděných budov na celém území *Horního Starého Města*. *Gemeind Flur* je vlastně na celém mapovém vyobrazení nejhustěji obydlenou místní částí. Čím severněji nebo jižněji se od *Úpy* postupuje, tím je staveb méně. Mezi všemi budovami zaujme jedna, nacházející se na jižní straně opodál řeky – kostel sv. Václava. Jak bývalo zvykem, i v tomto případě stál v těsné blízkosti hřbitov. Co se týče sakrálních památek v této trati, stabilní katastr zachycuje další tři, znázorněné pouze jako kříže, jednou z nich je sousoší sv. Jana Nepomuckého, které je na mapě pojmenováno jako *Sa. Johann*. Nedaleko kostela sv. Václava stála další významná budova a to škola.

První trať je možné považovat za centrum *Horního Starého Města*. Zahrnuje nejvíce budov stojících v dostatečné vzdálenosti od řeky, tím pádem se snižovalo riziko jejich poškození v případě povodní. Bylo tu zato velké množství luk, o něco méně polí, pustin a místy dokonce úzké pruhy lesa. O tom že tato trať plnila funkci centra, svědčí také přítomnost širokých cest, které se dále rozvětvovaly do ostatních částí *Horního Starého Města*. Jedna z cest rozkládající se při jižním břehu tvoří pomyslnou hranici trati. Právě tyto komunikace zajisté umožňovaly dobré spojení mezi s okolními obcemi.

Následující trať - *Uiberschar*⁷⁸ se rozkládala v jižní polovině *Horního Starého Města*. Shora ji ohraničovala řeka *Úpa*, zdola *Hrádeček*, zleva *Kalná Voda* a zprava trať *Wolfsgrube*. Pro tuto poměrně malou část jsou typické jehličnaté lesy, začínají skoro u břehu řeky a pokračují při hranicích s *Kalnou Vodou* až do spodního cípu druhé trati, jedná se o téměř souvislý porost. Avšak místy je tato návaznost přerušena malými kousky pole, jejichž počet stoupá východním směrem. Na několika místech byla pole prostrídána pruhy s lučním porostem. Přestože v této trati není příliš zajímavostí, u hranic s *Kalnou Vodou* upoutá pozornost část lesa pojmenována *Pfaffenbusch*. Název napovídá, že právě zde rostlo velké množství listnatých keřů brslenů. Mezi lesy a poli se klikatí cesty různých velikostí, dvě poměrně velké, vedoucí z *Kalné Vody* jsou označeny jako polní cesty, na ně pak navazují další cestičky, které většinou vedou až k řece. Další cesta, tentokrát obecní, ubíhala po pravém břehu řeky. Západním směrem vedla do *Kalné Vody* a východním směrem se připojila

⁷⁷ *Babský potok* neboli *Trutina*.

⁷⁸ Odvozeno od německého slova *Überschar*, které je možné přeložit jako „přebytek“.

k větší obecní cestě vedoucí podél řeky až do *Dolního Starého Města*. Stavby se v této trati vůbec nevyskytovaly.

Třetí trať v řadě *Wolfsgrube*⁷⁹ ležela mezi druhou a čtvrtou trati. Její spodní hranice se nacházela u *Hrádečku* a vrchní u řeky *Úpy*. Co se týče rozlohy, je tato část oproti trati *Uiberschar* větší. Nicméně tato skutečnost se neodrazila na charakteru vymezeného území, který je velmi podobný jako v případě trati předchozí. Dominantními prvky v indikační skice jsou pole rozdělená do pásů táhnoucích se od řeky až k *Hrádečku*. Jednotlivé pásy půdy měly ve většině případů hned několik majitelů. Úseky pole jsou často prokládány podmáčenými loukami, které také měly svého vlastníka. Směrem ke *Kalné Vodě*, tedy blíže ke druhé trati, se vyskytují jehličnaté lesy. Jedná se totiž o jedny a ty samé lesy, které procházely druhou trati při hranicích s *Hrádečkem*. Další kousky lesa, ať už jehličnatého nebo listnatého jsou rozprostřeny mezi ornou půdou. Jeden „ostrůvek“ jehličnatého lesa, téměř uprostřed sledované trati má při svém okraji zakreslený kříž.

Významnější vodní toky se v této trati nevyskytovaly. Řeka proudila přímo na hranici trati *Wolfsgrube* a *Ortsried*, nicméně stále územně spadala do první trati. Také tu nejspíš pramenily dva potůčky, které se ve čtvrté trati spojí v jeden. Bohužel ani jeden z nich není pojmenovaný a nemá naznačený ani směr toku.

Stejně jako v území trati *Uiberschar* i zde je poměrně spleť sítí cest. V části, která je nejbližší řece *Úpě*, procházela široká obecní cesta, v jejíž blízkosti stály budovy, k některým z nichž přináležely zahrady. U této cesty se dal spatřit další kříž. Jedna z mnoha menších cest označená jako lesní cesta, vedla od *Hrádečku* skrze louky a po její pravé straně se rozprostírala louka, přes kterou protékal onen bezejmenný potok a po levé straně ležel jehličnatý les, v jednom místě přerušovaný ornou půdou. Cesta se nakonec napojila na o něco větší cestu, po které by bylo možné dojít buď do *Vlčic* nebo opačným směrem, tedy až k široké obecní cestě v centru *Horního Starého Města*.

Čtvrtou zachycenou trati na indikační skice je *Beim Kirchsteig*.⁸⁰ Ze severu ji obklopuje třetí trať - *Wolfsgrube*, z východu trať *Ortsried*, z jihu *Dolní Staré Město* a *Volanov*, ze západu *Hrádeček*. Tento úsek je, co se týče rozlohy, ze všech tří trati na jižním břehu *Úpy* největším; zabírá téměř stejně velké území jako předcházející dvě tratě dohromady. Přestože trať je z pravé strany vymezena již zmíněnou obecní cestou vedoucí podél břehu řeky, žádné stavby se zde nenachází. Právě v této trati se na cestu napojuje největší množství menších cestiček vedoucích mezi poli až do *Volanova* nebo k *Hrádečku*. Cesty jsou po bocích doprovázeny

⁷⁹ *Vlčí jáma*.

⁸⁰ *U kostelní cesty*.

pruhy orné půdy, které byly děleny na menší, téměř pravidelné čtverce či obdélníky. V porovnání se druhou a třetí tratí se na vymezeném území vyskytuje asi nejméně lesů. Ty se nacházely na jihozápadní straně trati *Beim Kirchsteig*, tedy poblíž *Volanova* a *Hrádečku*. Jediným vodním tokem byl již zmíněný potok zakreslený ve trati *Wolfsgrube*. Ačkoliv protékal každým úsekem luk ležících v tomto prostoru, nikde není uveden jeho název. Je pravděpodobné, že právě tento vodní tok způsoboval podmáčení luk, které protínal.

Jak je z mapového zobrazení patrné druhá, třetí i čtvrtá trať plnily především funkci hospodářskou. Svědčí o tom převaha polí, která byla z velké části soukromým majetkem. Dobrou přístupnost polí zajišťovaly polní případně lesní cesty. Dále byly pro jižní část *Horního Starého Města* typické lesy, ty mohly sloužit k těžbě dřeva.

Pátá trať, *Scharlaberg*⁸¹, se rozkládala na opačném břehu řeky *Úpy*, tedy v severní polovině *Horního Starého Města*. Přilehlými oblastmi byly: na severu *Libeč* a trať *Czerngrund* (rozprostírající se i po celé západní straně), na východě *Voletiny* a *Dolní Staré Město*, na jihu trať *Ortsried*.

Přestože trať je poměrně rozsáhlá, lze zde najít pouze dvě budovy, jedna je označena žlutou barvou, tudíž spadá do kategorie nespalných budov a druhá patří mezi budovy zděné. Obě stály v blízkosti řeky.

I v této trati velkou část půdy zabírají pole. Tentokrát se svou velikostí dorovnají lesnímu porostu. Z vyobrazení na indikační skice je evidentní, že převažují lesy s jehličnatými stromy nad lesy smíšenými. Na několika málo místech se vyskytovaly louky, jenž se v úzkém pásmu táhly zhruba do poloviny trati. Potok ani řeka přes toto území neprotékaly.

Samozřejmě součástí trati jsou cesty, k větším patřila jedna obecní komunikace označena z jedné strany *von Wolta* a ze strany druhé *nach Gabersdorf*. Není tedy překvapivé, že více než její polovina kopíruje hranice s *Voletinami*, poté se cesta začala v lesích klikatit a končila na hranicích s *Libčí*. K této cestě se postupně připojovaly další, avšak méně významnější, jednou z nich byla lesní cesta, na které se buď dalo odbočit směrem *nach Gabersdorf* („do Libče“) či pokračovat skrze hvozdy až do *Babí*.

Při důkladnějším prohlížení indikační skici upoutá pozornost černý kruh, v jehož středu jsou zakresleny modrošedé krystaly. Tento útvar, pojmenovaný *Hohlerstein*, byl zakreslen v lese, těsně u hranic s *Voletinami*. Nejspíš se jednalo o místo, na němž se nacházelo několik menších skal.

⁸¹ Název mohl být odvozen z nářečí; něm. sloveso *scharlenten* (namáhavě stoupat, plahočit se), což může souviset s kopcovitým terénem dané oblasti.

Předposlední trať nazývaná v indikační skice jako *Czerngrund*⁸², v císařském povinném otisku jako *Czernygrund*, se nacházela naproti trati *Wolfsgrube*, na druhém břehu řeky. Zjednodušeně lze říci, že toto území bylo jeden velký les. Přičemž nemalá část lesa pojmenovaná *Trautenauer Forst*, se rozprostírala po celé trati – od řeky *Úpy* až k *Babí*.⁸³ V severní špici lesa u *Babí* ležel kousek neplodné půdy, kde je zakreslen černý kruh mající uprostřed špatně rozpoznatelný objekt. Symbol byl označen názvem *Backofen*. Nejspíše se jednalo o pec na kolomaz, čemuž nasvědčuje umístění v lese. Dřevo totiž bylo nepostradatelnou surovinou pro provoz pece. Mezi stromy v lese vedly menší cesty buď do centra trati, tedy k řece nebo mimo území *Horního Starého Města*.

U břehu *Úpy* stálo několik málo budov ze spalného materiálu, v jejich blízkosti bylo možné spatřit buď podmáčené louky, nebo pole. Mimo jiné se v šesté trati do řeky se vlévaly dva potoky – *Trautenbacher Bach* směrem od *Babí* a *Altenwasser Bach* přitékající z *Kalné Vody*. Oproti ostatním tratím je tu poměrně velká koncentrace parcel patřících obci.

Poslední sedmá trať *Eulberg* byla svým rozložením velice podobná předchozím šesti tratím.⁸⁴ Kousek od řeky stávalo pět budov, z toho pouze jedna zděná. Směrem na sever ke *Kalné Vodě* se stácel pruh louky. Z *Kalné Vody* skrze louky sem přitékal potok *Altenwasser Bach*, který tekla dále až do trati *Czerngrund*. Zhruba uprostřed trati se rozkládal jehličnatý les, místy přerušovaný pozemky s ornou půdou. Úseky jehličnatého lesa byly výjimečně prostřídány listnatým lesem.

Horní polovinou trati vedlo několik cest. Zajímavá je polní cesta procházející zhruba v polovině strany trati sousedící s *Babím*. Jak se zdá, účelem této trasy bylo zkrátit vzdálenost mezi jednou a druhou částí *Babí* a nikoliv *Horního Starého Města*. Po levém boku trati v podstatně souběžně s potokem *Altenwasser Bach* vede cesta označená jako *von Glasendorf* („ze Sklenářovic“), která pokračuje až k širší obecní cestě. Zhruba v první čtvrtině trati stál uprostřed pole smíšený les, na jehož okraji býval kříž.

Na východní straně trati *Eulberg* ležela trať *Czerngrund*, na západní straně *Kalná Voda*, u severních hranic leželo *Babí* a jižní hranicí byla řeka *Úpa*.

Severní polovina *Horního Starého Města* byla tvořena především lesy. Kolem *Úpy* sice bylo několik luk, ale v porovnání s množstvím orné půdy a lesů, šlo o zanedbatelné množství. Dalo by se očekávat, že při takovém rozsahu lesů zde nebude tolik různých cest, nicméně

⁸² Pravděpodobně odvozeno od příjmení místního obyvatele.

⁸³ *Trautenauer Forst* = *Trutnovský les*.

⁸⁴ *Sovi hora*.

opak je pravdou; především v severní části trati cesty propojovaly okolní obce a *Horní Staré Město* se stávalo „křižovatkou“, kterou bylo nutno projít.

Je evidentní, že i další část *Horního Starého Města* sloužila především hospodářským účelům, přičemž mnoho parcel patřilo do soukromého vlastnictví. A louky se daly využít třeba jako zdroj potravy pro dobytek.

Současné vymezení katastrálního území *Horního Starého Města* zhruba odpovídá stavu v 19. století. Hranice byly na některých místech posunuty, nicméně v důsledku nejde o nijak významný rozdíl ve tvaru území.

Co se týče nejvíce osídlených míst, stav zůstal shodný s předchozími staletími. Ačkoliv se objevují náznaky postupného rozšíření osídlení, většina stále zůstává na původním místě v blízkosti řeky *Úpy*. Směrem od *Kalné Vody* k *Trutnovu* postupně ubývají rodinné domy a na jejich místo přibývají domy panelové. Právě z tohoto důvodu je v současnosti *Horní Staré Město* známé především svými četnými sídlišti.

V případě vodních toků k mnoha změnám nedošlo: do *Úpy* se v severní polovině *Horního Starého Města* nyní vlévá několik potoků, jmenovitě to jsou: *Zlatý potok* a *Babský potok*, který se o něco dříve, než se přidá k *Úpě*, spojí s *Bělidelským potokem*. Nedaleko *Dolního Starého Města* se k *Úpě* připojuje ještě *Zelený potok*, ten přitékal z *Dolního Starého Města*. *Zlatý potok* byl zachycen jak josefským, tak stabilním katastrem, akorát pod názvem *Altenwasser Bach*. I *Babský potok* byl zaznamenán v 19. století. Na místě kde nyní teče *Zelený potok*, byl ve stabilním katastru vodní tok vyznačen, nicméně neměl jméno. Oproti tomu po *Bělidelském potoku* není ve stabilním katastru ani stopy. Dalším potokem v severní části *Horního Starého Města*, poblíž *Kalné Vody* a *Babiho* je *Soví potok*, který v indikační skice také nebyl. Tehdy by bylo možné jej najít ve trati *Eulberg*. Jižní polovinou *Horního Starého Města* nyní protéká *Pilníkovský potok*, který při porovnání se stabilním katastrem odpovídá jednomu ze dvou bezejmenných toků, kdysi v tratích *Wolfsgrube* a *Beim Kirchensteig*. Zbylý potok beze jména územím protéká stále a ani dnes jméno nemá. Oproti 19. století se v prostoru poblíž Hrádečku nyní nachází několik rybníků pojmenovaných jako *Pekelský rybník* (jednotlivé rybníky jsou od sebe odlišeny číslovkami).

Část řeky v *Horním Starém Městě* byla kdysi hojně využívána především továrnami zaměřujícími se na textilní průmysl. V polovině 19. století zde zakoupili František Kluge a Josef Etrich mlýn, na jehož místě zbudovali mechanickou přádelnu lnu Kluge a Etrich. Jelikož se jim podnikání dařilo, vybudovali ještě o něco dál, na místě, kde kdysi stávala obecní

pazderna, další továrnu.⁸⁵ Roku 1877 nechal František Kluge postavit nedaleko *Kalné Vody* bělidlo.⁸⁶ Na činnosti přádelen se odrazila první i druhá světová válka, přičemž po druhé světové válce jejich činnost upadala. Od 50. let minulého století využívala těchto objektů firma Texlen Trutnov, jejíž historie se přestala psát v roce 2007.⁸⁷ Od té doby většina budov nacházejících se v tehdejších areálech na zpracování lnu chátrá, některé byly dokonce zbořeny a osud dalších je také nejistý. Není překvapivé, že dění související s demolicí, případně dalším využitím těchto objektů hýbe městem. Dnes již zašlou slávu dob minulých připomínají aspoň názvy zdejších ulic, například: *Etrichova, Tovární, U Přádelny* nebo *Na Bělidle*.

Bylo zredukováno také stabilním katastrem zachycené velké množství cest. Přesto však souběžně s pravým břehem řeky prochází ulice *Horská*, kterou vede hlavní místní komunikace. Ta je v podstatě totožná s tehdejší obecní cestou, která se v indikační skice jevila jako největší. Tato komunikace je dodnes velmi hojně využívanou.

Významným místem je i po několika staletích kostel sv. Václava. Písemné zmínky o kostele pochází z roku 1313, což z něj dělá nejstarší dochovanou stavební památku v *Trutnově*.⁸⁸ Kostel je i dnes využíván římskokatolickou církví.

Na územích vzdálenějších od *Úpy* k výrazným změnám nedošlo. V severní polovině *Horního Starého Města* stále převažují lesy, v jižní polovině pole a louky avšak s tou změnou, že v blízkosti *Hrádečku*, na místě zvaném *V Peklích* vznikla zahrádkářská kolonie.

Bohužel nezůstaly zachovány pomístní názvy, které byly aktuální v 19. století. Jediný totožný název se stabilním katastrem je *Soví hora*. Pro některá místa v lesích přibyly názvy nové a to: *U jeřabinky* (tehdejší trať *Czerngrund*), *Zámecký vrch* (trať *Scharlaberg*) nebo například *Vraní výšina* v jižní polovině *Horního Starého Města* (kdysi trať *Beim Kirchensteig*).

Z původně zemědělské obce, později významného centra textilního průmyslu (nejen na *Trutnovsku*), se v relativně nedávné době stalo místo charakteristické množstvím sídlišť panelových domů, což je rozhodně škoda. Kromě bytových jednotek bylo na kraji *Horního Starého Města* postaveno obchodní centrum, které je nyní pomyslným středem této městské části, kdysi tuto funkci plnil kostel sv. Václava a jeho okolí.

⁸⁵ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 109-113.

⁸⁶ Tamtéž, s. 114-115.

⁸⁷ ŠNAJDAR, Hynek, Sláva a konec textilního průmyslu v Trutnově aneb Od prosperity k úpadku. *Trutnovinky* [cit. 09.04.2018]. Dostupné z: <https://trutnovinky.cz/zpravy/aktuality/2014/brezen/slava-a-konec-textilniho-prumyslu-v-trutnove-aneb-od-prosperity-k-upadku/>.

⁸⁸ JUST, Antonín, *Sakrální stavby na území města Trutnova a bývalých integrovaných obcí. KOSTELY*, Edice Odkazy. Trutnov 1998, s. 7-9.

Například kvůli novým panelovým domům musela ustoupit část zástavby z 19. století. Tyto tendence nyní pokračují v dané oblasti především u staveb kdysi využívaných pro zpracování lnu. Je na místě zamyslet se nad tím, zda by pro tyto prostory nebylo v současné době lepšího využití než je nechat zchátrat či zdemolovat. Staré budovy by mohly sloužit stejně tak dobře jako budovy nové. I tak je stále možné najít nedaleko obydlené části přírodu prozatím nenarušenou lidskou činností.

4.3 Dolní Staré Město

Josefský katastr pro území Dolního Starého Města začal vznikat v červnu roku 1785. Záznamy jsou rozděleny na tři tratě: *Gemeind Flur*, *Somer Flur* a *Überschar*.

První tratí *Dolního Starého Města* byla trať *Gemeind Flur*. Zápisy josefského katastru týkající se této části čítají především domy, přičemž ke každé z pětadvaceti staveb přináležela louka. Součástí trati byla zemědělská půda, ale i obecní pastvina nacházející se v blízkosti *Úpy*, která se příliš nehodila k dalšímu využití, kvůli svému kamenitému složení.

Další v pořadí je trať *Somer Flur* ohraničena vpravo půdou ležící vedle hlavní ulice a vlevo Volanovskou cestou nazývanou *Kirchen Steig*. Součástí trati je hlavní komunikace směřující do *Horního Starého Města*. Z informací obsažených v josefském katastru se dá usuzovat, že tato trať zasahovala až k hranicím s již zmíněným *Horním Starým Městem* a dále pokračovala k *Volanovu*. Převážná část zápisů se týká pozemků s loukami či poli, avšak pár odlišností se najde: například tudy procházela cesta kdysi pojmenovaná jako *Bauer Weeg* nebo zde leželo městské pole, občas jsou zmíněny parcely porostlé křovím.

Třetí, zároveň poslední trať *Überschar*, začínala na levém břehu *Úpy* a na pravé straně zasahovala až k hranicím s *Voletinami*. Trati protékala řeka *Úpa* přitékající z *Horního Starého Města*, přičemž právě u hranic s *Horním Starým Městem* ji obklopovaly obecní luhy. Na takto vymezeném prostoru se nacházelo vyvýšené místo nazývané *Rothen Berg* pokryté křovím.⁸⁹ V blízkosti hranic s *Horním Starým Městem* rostl les, vedle něhož stál vrcholek označený pouze jedním slovem — *Kope*.⁹⁰ Další lesní porost, jehož rozsah nebyl zanedbatelný, bylo možné najít při hranicích s *Voletinami* nebo poblíž místa označovaného místním názvem *Humel*, v souvislosti s ním je třeba zmínit i *Humel Berg*, který se ve třetí trati také nacházel.⁹¹ Celkově lze z josefského katastru usuzovat, že lesů v této trati bylo více. Dalšími často opakujícími se položkami v zápisech jsou louky a pastviny, oboje povětšinou v soukromém vlastnictví. Nezbytnou součástí tratě byla pole.

Z výše uvedeného lze vyvodit následující: trať *Gemeind Flur* jednoznačně plnila funkci obytnou, oproti tomu trať *Somer Flur* byla zaměřena na zemědělství, důkazem je počet polí znamenanych v takto vymezeném úseku – v porovnání s ostatními částmi *Dolního Starého Města* se zde vyskytovalo nejvíce pozemků s ornou půdou. Poslední trať *Überschar* byla v podstatě směsicí předcházejících dvou, jen s tím rozdílem, že se tu nenachází žádné stavby.

⁸⁹ Červený kopec.

⁹⁰ Tvar německého slova *Koppe*, které lze přeložit jako vrcholek. V současnosti by tento termín mohl označovat *Zelený kopec* nacházející se v katastrálním území *Dolního Starého Města*.

⁹¹ Dnes pravděpodobně lokality zvané *Humlův dvůr* a *Humlův kopec*.

Vznik stabilního katastru pro *Dolní Staré Město* lze datovat o 56 let později, tedy k roku 1841. Německý název zůstal beze změn, totiž *Nieder Altstadt* a české pojmenování se podobalo tomu současnému *Dolegnj Stare Město* tj. *Dolní Staré Město*. Rozdělení katastrálního území na trati se v tomto případě nepatrně odlišuje od katastru josefského; tratě jsou čtyři namísto tří, jmenovitě: *Ortsried*, *Sommerflur*, *Uiberschaar* a *Hummel*.

První trať nazvaná *Ortsried* ležela stejně jako v případě *Kalné Vody* i *Horního Starého Města* v bezprostřední blízkosti *Úpy*, která teritorium *Dolního Starého Města* púlí na severovýchodní a jihozápadní část, přičemž *Ortsried* zahrnuje oba břehy řeky.

Od *Úpy* se podle vyobrazení indikační skici zhruba v první třetině její délky, tedy poblíž *Horního Starého Města*, odděluje levé rameno, které se ale o kousek dál k řece připojí zpátky. Avšak těsně u hranic s *Trutnovem* je na toku zakreslen jez, kde se řeka opět rozdělí. Spojnicí mezi pevninou byla v případě hlavního toku *Úpy* hráz, která pravděpodobně zastávala funkci mostu, jelikož jako jediná vedla přes řeku, oproti tomu při přechodu přes levé rameno řeky sloužil místním most. Prostor mezi ramenem řeky a hlavním korytem vyplňovala obecní louka.

Na levém břehu *Úpy* a jeho přilehlém okolí spadajícího taktéž do trati *Ortsried*, stávala pouze jedna budova, k níž patřila louka s ovocnými stromy. Kolem budovy vedly obecní cesty tvořící pomyslný trojúhelník, jehož vrchol se stýkal s korytem řeky před hrází. Směrem od *Horního Starého Města* ku *Trutnovu* vodní tok na březích doprovázely lesy a louky patřící buď do vlastnictví soukromého nebo obecního.

Pravý břeh byl oproti levému břehu místem, na kterém se projevil zásah lidské ruky. Charakteristické pro dané území byly menší plochy orné půdy, podmáčené louky a budovy sevřené mezi dvěma většími cestami. Jedna z cest takřka kopírovala břeh řeky, avšak nedoprovázela *Úpu* po celé její délce, nýbrž končila na louce kousek před hranicemi s *Trutnovem*. Druhá cesta ležela o něco níže více na jih, z levé strany označena jako *von Ober Altstadt* a z pravé *nach Trautenau*.⁹² Nedaleko ní zhruba v druhé polovině, směrem na *Trutnov* býval plac s ovocnými stromy, na jehož úpatí stál kříž.

Trať *Sommerflur* se nacházela pod první zmíněnou tratí. Zahrnovala celou jihozápadní polovinu *Dolního Starého Města*, což znamenalo, že na severu sousedila s *Horním Starým Městem*, na jihu s *Trutnovem* a na západě s *Volanovem*. S tratí *Ortsried* měla jeden společný prvek, totiž cestu vedoucí z *Horního Starého Města* skrze *Dolní Staré Město* až do *Trutnova*, směrem ke *Trutnovu* se však rozdvojovala: jedna trasa vedla první tratí a druhá tratí

⁹² Druhá zmíněná cesta svým umístěním odpovídá obecní komunikaci, jež vedla přes celé *Horní Staré Město*. V současnosti by její položení odpovídalo ulici *Horská*.

Sommerflur. Západněji od komunikace označené *von Ober Altstadt* protínala louky a pole další cesta, tentokrát polní, vydat se po ní bylo možné buď na východ, tedy k řece nebo západně mezi lány polí, kde většina drobných cest zanikala. Hned při prvním pohledu do indikační skici upoutají pole, která jsou místy rozdělena tak pečlivě, že tvořila pravidelné obdélníky. Občas shluk polí narušily louky rozeseté v prostoru od řeky po polní cestu, kterých sice bylo málo, ale i tak na sebe navazovaly. Některými z luhů proudil po celé šířce *Dolního Starého Města* tehdy zřejmě ne příliš významný vodní tok, lze tak usuzovat z jeho bezejmennosti, slabého vyznačení a absence šipky označující směr proudu. Zvláštností je, že se podle indikační skici i císařského povinného otisku, na celém území trati nedal najít na vymezeném území porost s jehličnatými stromy.

Zbývající dvě trati *Überschaar* a *Hummel* ležely na protějším břehu řeky, tedy v severovýchodní polovině *Dolního Starého Města*. Území bylo kvůli rozčlenění na trati přepůleno, přičemž trať *Überschaar* ležela u hranic s *Horním Starým Městem* a trať *Hummel* sousedila s *Trutnovem*, na východní straně prostor *Dolního Starého Města* ohraničovalo z části *Horní Staré Město* a z části *Voletiny*, jižní stranu lemoval břeh *Úpy* spolu s tratí *Ortsried*.

Nezávisle na tom, jak byla daná oblast rozdělena v katastru, charakter krajiny zůstal v obou případech víceméně shodný, dominují jehličnaté lesy, přičemž čím severněji postupují, tím jsou jejich plochy rozlehlejší. Na několika místech lesní porost neutvářel jednolitý úvar, narušovaly jej louky, po kterých stékal potok, což přinášelo podmáčení veškeré půdy, skrze kterou se linul. Ačkoliv bystřina protékala téměř přes celý prostor *Dolního Starého Města*, nikde není poznamenán její název. Součástí území byla komunikační síť utvořena cestami různého charakteru, například dvě lesní cesty, polní cesta nebo cesta z jedné strany označená popiskem *von Ober Altstadt*, z druhé strany *nach Trautenau*. Pokud chodec trasu pečlivě naplánoval, bylo možné si ušetřit velký kus cesty, navíc všechny zmíněné cesty vedly na každou ze světových stran. Nepříjemný moment mohl nastat ve chvíli, kdy se pěší vydal do sousedních *Voletin*. Podle mapového vyobrazení žádná z cest nepokračovala až na hranice s *Voletinami*, ale všechny končily v lesích nedaleko *Voletin*. Jakkoliv je toto zjištění překvapivé, lze předpokládat, že cesta do *Voletin* skutečně vedla, nicméně k přechodu mezi obcemi mohlo být spíše využíváno třeba lesní pěšinky, která zde zakreslena nebyla. Tomu všemu nasvědčuje jedna z lesních cest, jež směřuje do horního cípu *Dolního Starého Města*. Poměrně velká cesta končila v lese kousek od *Voletin* a na jejím konci (blíže k *Hornímu Starému Městu*) byl zakreslen kříž ve žlutém čtverečku symbolizující

kapli. Při pohledu do mapy není těžké si představit, že na cestu navazovala lesní pěšina, která spojovala *Dolní Staré Město s Voletinami*.

Trat' *Hummel* zaujme největší souvislou plochou orné půdy. V jižním rohu trati na hranicích s *Trutnovem* je vepsán pomístní název *Hummelhof*.⁹³ Toto pojmenování naznačuje zemědělský charakter dané oblasti, jehož kořeny sahají až do 2. pol. 15. století, kdy v těchto místech stávala městská ovčárna.⁹⁴ Císařský povinný otisk zachytil v prostoru *Humlova dvora* celkem tři stavby – jednu zděnou a dvě nezděné, dále tu bylo několik menších luk, zelinářská zahrada a v neposlední řadě dvě cesty vedoucí ke stavení, z nichž jedna byla označena jako polní.

Při porovnání obou katastrů je vcelku jasné, že několik desítek let mezi slovním a obrazovým zachycením krajiny nesehrálo velkou roli. Popis tratě *Gemeind Flur* se shoduje s tratí *Ortsried*, totiž dominují zde stavby rozlišného charakteru, místy doplněné loukami nebo ornou půdou. Část *Somer Flur* konce 18. století se pravděpodobně nacházela zhruba ve stejných místech jako *Sommer Flur* století devatenáctého, s jedinou odlišností, kterou byla cesta *Bauer Weeg*. Takto označená cesta ve stabilním katastru k nalezení není, avšak to ještě nemusí znamenat, že by se zde nenacházela. Největší změnou prošla trať, která byla zaznamenána v josefském katastru pod názvem *Überschar*. Zásadní bylo, že se původní trať zmenšila na úkor nové pojmenované *Hummel*. Starší z katastrů zachytil pomístní názvy *Rothen Berg* a *Kope*, což se v případě mladšího katastru neplatí, oproti tomu část *Dolního Starého Města*, označená roku 1785 jako *Humel*, zůstala.

Dolní Staré Město 21. století funguje především jako spojnice mezi centrem *Trutnova* a *Horním Starým Městem*, což je dáno místní komunikací vedoucí ulicí *Horská*, ta je hojně využívána při dopravě mezi těmito oblastmi.

Tvar katastrálního území *Dolního Starého Města* současnosti zůstal zhruba stejný jako v 19. století, s tím rozdílem, že oblast, kde stával *Humlův dvůr*, dnes spadá pod *Trutnov*. Důsledkem tohoto oddělení se *Dolní Staré Město* značně zúžilo v místech, ve kterých se ve stabilním katastru nacházela trať *Ortsried*.

Část *Dolního Starého Města* ležící na levém břehu *Úpy*, ctí až dodnes krajinný ráz období před necelými dvě stě lety. V severní špici zůstala rozsáhlá plocha lesů, jimiž prochází hranice, která je kopírována Cestou bratří Čapků. Jak bylo výše zmíněno, ve stabilním katastru je v těchto lesích zakreslen symbol označující sakrální stavbu. Stávala zde totiž kaple

⁹³ Český název *Humlův dvůr* má svůj původ v příjmení majitele dvora v 16. století. Název se udržel i staletí poté.

⁹⁴ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 109-113.

sv. Anny, poblíž které údajně vyvěral pramen vody s léčivými účinky.⁹⁵ Dokonce existují zmínky o přírodním lázeňském středisku, které tu bývalo v 18. století, bohužel už nelze zjistit přesnou dobu zániku lázní ani kaple, ta zde stála ještě po druhé světové válce, avšak dnes připomíná oblíbenost tohoto místa pouze malý pramínek vody.⁹⁶ O něco níže pod lesy protéká další vodní tok, tentokrát bez léčivých účinků, jde se o *Zelený potok*. Je dost možné, že byl jedním z bezejmenných menších potoků křižujících louky skrze tratě *Überschaar* a *Hummel*. V blízkosti *Zeleného potoka* se oproti stabilnímu katastru objevily domy a zahrádky, což lze přisuzovat zvyšující se urbanizaci směrem od *Horního Starého Města*. Trať *Überschaar* je dodnes připomínána ulicí *Na Přebytku*, jelikož německý název trati v překladu znamená „přebytek“.

Na pravém břehu *Úpy*, od kterého se odděluje náhon směřující na *Trutnov*, leží již zmíněná ulice *Horská*, přičemž právě kolem ní se soustřeďuje nejvíce staveb, ať už obytných nebo komerčně využívaných. V přilehlém sousedství této ulice se nachází areál, za jehož zdmi jsou k vidění převážně nevyužitá torza budov, která v době vzestupu textilní výroby před dvěma staletími zažívala zlatý věk své existence. Je vhodné se o tomto prostoru zmínit zde, jelikož areál čítající několik budov stojí přímo na hranici *Dolního Starého Města* a *Trutnova*. V polovině 19. století se stal majitelem pozemků patřících ke staré papírně Alois Haase, ten zde postavil svou druhou přádelnu lnu (jednu již vlastnil v *Poříčí*), jejímž pohonem byl výše zmíněný *Mlýnský náhon*; v 70. letech 19. století byla přádelna druhou největší v Čechách.⁹⁷ Nicméně po téměř sto letech, kdy majiteli fabriky byli další členové rodiny Aloise Haase, byla továrna znárodněna a novým vlastníkem se staly České lnářské textilní závody, později *Texlen*.

Západním směrem přibývají domy, jejichž pás končí u železniční trati vedoucí do *Svobody nad Úpou*. Zajímavostí je, že v *Dolním Starém Městě* vlak vůbec nezastavuje. Poblíž železnice vede ulice *Krkonošská*, za níž se rozprostíraly louky a není tomu ani tak dlouho, co na nich byla vystavěna nová obchodní zóna nesoucí název *Krkonošská*, ta čítá několik obchodů a pobočku firmy *ABB*, s. r. o.

Jak je vidno, charakter *Dolního Starého Města* se za uplynulá staletí příliš nezměnil. Z informací, které skýtá mapa stabilního katastru se dá soudit, že *Dolní Staré Město* bývalo oblastí využívanou především hospodářsky. Postupem času a následkem výstavby textilních továren v okolí, začaly přibývat domy nové. V současné době se tato situace z části opakuje

⁹⁵ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 58-60.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, s. 91-93.

na severovýchodním břehu řeky a jak se zdá, urbanizace prostupující skrze luhy *Dolního Starého Města* nakonec bude mít za následek propojení *Horního Starého Města* a trutnovských *Nových Dvorů*. Stejně tak se dá očekávat rozšíření *Krkonošské obchodní zóny* či průmyslového podniku stojícího v jejích místech, jelikož okolí stále nabízí dost volné půdy. Je vidět, že osídlování nových ploch se vskutku daří, protože při cestě z centra *Trutnova* je takřka nerozeznatelné, kde končí katastrální území *Trutnova* a kde začíná *Dolní Staré Město*. Při pohledu na staré dobové pohlednice se člověku zasteskne po výhledu na volné plochy luk a polí, které byly pohlceny rozšiřujícím se městem.

4.4 Trutnov

Osídlení oblasti, kde se v současné době nachází centrum města, lze datovat do poloviny 13. století. V této době byla do prostoru mezi řeku Úpu a potok *Struha* přemístěna tržní ves *Úpa* a to z prostých důvodů: původní místo osady (*Horní Staré Město*) trpělo nejspíše povodněmi. Následovalo vyměření náměstí, stavba kostela a hradu.⁹⁸ Tak byly položeny základy města a mohlo nadále pokračovat jeho rozšiřování a vylepšování až doposud. Jméno *Trutnov* má své základy ve spojení *truten ouwe* což znamená *na roztomilém luhu*, je-li tomu skutečně tak se musí každý přesvědčit sám.

Josefský katastr pro katastrální území centra *Trutnova* začíná zápisem z 22. června 1785. Vzhledem k rozlehlosti *Trutnova* nepřekvapí skutečnost, že je tentokrát josefský katastr členěn na více tratí, přičemž některé z nich jsou ještě dále rozděleny na další podskupiny označené příjmením. Jména podskupin symbolizují starší dělení katastrálního území, kdy majitelem daného místa byla rodina, podle níž se vymezené území nazývalo. Tratí je dohromady čtrnáct, konkrétně: *I. Stadtische, II. Vorstadt Oberthor, III. Vorstadt Mittelthor, IV. Vorstadt Niederthor, V. Vorstadt Kriblitz, VI. Die Auenflur, VII. Flur der so genannte Neu Hof, VIII. Flur Spitel genannt, IX. Flur Patzwiesen genannt, X. Flur Kriblitzer, XI. Flur Sommergebürg genannt, XII. Flur Langerain genannt, XIII. Flur Storchhöhe genannt, XIV. Flur Erben genannt*. Ve své práci se budu věnovat pouze částem, jež spojovala řeka *Úpa*.

První trať, skrz kterou protékala řeka, nesla název *Die Auenflur*. Začátek trati bylo možné lokalizovat v prostoru u mlýnského žlabu, ten byl také výchozím bodem popisu a mostu označeného *Spitel*, trať dále pokračovala ke starému jezu.⁹⁹ Na druhé straně *Úpy* šlo o území od Waisovy zahrady až po *Červený kopec*, trať se tedy rozpínala mezi mlýnskou strouhou, *Novými Dvory* a *Humlovým dvorem*. Mlýnská strouha začínala u papírny a končila u pily, kde se napojovala na *Úpu*. Tratí procházela ulice, která se tehdy nazývala *Steinweeg*, ta vedla od *Střední brány* směrem k *Dolnímu Starému Městu*.¹⁰⁰ Dále stojí za zmínku různé druhy zahrad: na jedné byl pěstován ječmen (patřila k várečnému domu nedaleko mlýnského žlabu) na další ovoce. Z dalšího textu lze vyčíst, že se v trati nacházel solný dům a mnoho obecních luk, kupříkladu jedna ležící mezi *Střední bránou* a *Úpou* v blízkosti koželužské valchy, vedle níž bývala kamenitá pastvina náchylná k častým povodním. Obecní louka i

⁹⁸ SEMOTANOVÁ, Eva – FIEDLER, G., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 12 – TRUTNOV*. Praha, 2004, s. 1.

⁹⁹ Název zůstává stále stejný dodnes - *Špitálský most*.

¹⁰⁰ V dnešní době *Střední bránu* v centru *Trutnova* nelze spatřit. Nacházela se v prostoru pěší zóny v ulici *Horská*, nedaleko náměstí – zhruba v místech mezi ulicemi *Školní* a *Na Vrchu*.

pastvina se táhly od koželužské valchy až ke starému vodnímu jezu. *Úpa* přitékající z *Dolního Starého Města* směřovala až na místo zvané *Patzwiesen* v blízkosti *Poříčí*.¹⁰¹

Další v pořadí je trať *Neuhof*, počínaje obecním luhem a *Dolní bránou*, konče pozemky příslušícími *Voletinám* a *Humlově dvoru*, tedy přibližně v místech mezi *Špitálským vrchem* a *Humlovým dvorem*.¹⁰² Většina zápisů této trati se skládá z popisu soukromých pozemků a jejich okolí. Co mezi popisy polí a luk upoutá, je zmínka o farních pozemcích děkana Widmuta – jednalo se konkrétně o louky, jedna z luk ležící za poli farnosti byla po okrajích porostlá křovím a protékala přes ní strouha, dalšími častými položkami spadajícími do správy farnosti byly pastviny. K dále zmiňovaným položkám v popisu trati patří různé cesty, například *Hohlen Weeg*, *Neuhofweege* či *Hummelweege*.¹⁰³

Trať *Spitel* zahrnovala území od *Úpy* až po *Voletiny*, přičemž procházela mezi parcelami patřícími k bělidlu a směřovala k *Novým Dvorům*. Tato trať měla ve své době pro Trutnov specifický význam, jelikož jí procházela komerční silnice *Slezská*. Josefský katastr zmiňuje jako výchozí bod oné silnice *Špitálský most*, dále pokračuje směrem k *Voletinám*, lemována z jedné strany parcelami orné půdy ukrývající se pod jménem *Spitelboden* a ze strany druhé *Špitálský vrchem*. Poté se komerční silnice ubírala k poříčskému bělidlu a řece *Úpě*, jak název sám o sobě nasvědčuje, ulice vedla směrem ke Slezsku. Mezi zápisy upřesňující umístění polí a luk v soukromém vlastnictví se objevuje i zmínka o louce městského písaře. Další z dnešního hlediska poměrně zajímavou informací, jsou ulice, jež trati procházely, konkrétně to byly *Schwarzen Gasse* a *Woltners Straßens*, poblíž které stával kříž.¹⁰⁴ V prostoru trati *Spitel* se nacházely i lesy, jako příklad lze uvést mladý les rostoucí nedaleko *Voletin* nebo další les ohraničený křovím na kopci nazvaném *Schwarzen Gassen Berg*. Nutno podotknout, že *Špitálský les* byl pozemkem dominikálním, tedy spadal pod správu vrchnosti.¹⁰⁵ Co se týče komunikací, kromě menších cest tudy vedla i větší *Špitálská cesta*.

Následovala trať *Patzwiesen* začínající u *Špitálského mlýna* a dosahující až k lesní studánce. Mezi studánkou a mlýnem protínala několik specifických míst: nejprve procházela mezi *Úpou* a mlýnskou strouhou, poté skrze *Červený kopec*. Rozkládala se i v prostoru od pozemku Johanna Grögera po pozemek Ignatze Großera z *Poříčí*, dále k již zmíněné ulici v předchozí trati *Woltners Straßens*, přičemž trať zasahovala až k místům nazývaným jako

¹⁰¹ Tomuto pomístnímu názvu odpovídá dnešní název *Pacovy louky*.

¹⁰² *Dolní brána* stávala v místech, kde se nyní stýká ulice *Na Struze* se *Slezskou* ulicí vedoucí z náměstí.

¹⁰³ České názvy pro tyto komunikace by mohly vypadat následovně: *Hohlen Weege* – Úvoz, *Neuhofweege* – Novodvorská cesta, *Hummelweege* – Humlova cesta.

¹⁰⁴ *Woltners Straßens* je pravděpodobně dnešní ulice *Voletinská*. Název podobný ulici *Schwarzen Gasse* se v okolí města nevyskytuje.

¹⁰⁵ Dominikální pozemky. In: *Ottův Slovník naučný: illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 7: Dánsko-Dřevce*. Praha: J. Otto, 1893, s. 810-812.

Patzwiesen a *Kramerey*. Slovní popis se často týká všudypřítomných luk, tentokrát i městských nebo mlýnského příkopu či pily u níž ležel neúrodný palouk, který využívala pila k uskladnění prken. Území mezi pilou a lesní studánkou zřejmě nebylo úplně nejpřívětivějším místem trati, jelikož je zde popsáno místo, které bylo příkré, skalnaté a k tomu také porostlé křovím. Není se čemu divit, že tento prostor byl označen jako „neužitečný“. Další obecní luh se pro změnu nacházel v okolí městské valchy, jejíž činností bylo zplstňování různých textilních výrobků.¹⁰⁶ V tomto případě se trať dělila ještě na dvě další podskupiny, a to *Patzwiesen* a *Kramerey*. Mezi výčtem parcel patřícím k těmto dvěma skupinám, je velmi častým orientačním bodem pěší cesta nebo řeka *Úpa*. V části *Patzwiesen* je patrná přítomnost řeky, jelikož jednu z luk sužovaly povodně.

Další trati, ve které se dají nalézt zmínky o protékající řece, je trať *Kriblitzer*, ta se opět dělila na další podskupiny, konkrétně *Guter*, *Das Rosenbergerische Gut*, *Das Schwartzbäckische Gut*, *Das Fiedlerische Gut*, *Das Schmidische Gut*, *Das Nikendeysche Gut*, *Das Gaberische Gut*, *Das Scholzische Gut*, *Uiberschaar*, *Kotzauer*, dále *Rottenwisen unter dem Rottenwald* a *Wiesen unter dem Ziegensteiner Wald jenseits der Aupa*, přičemž právě poslední dvě části protínala řeka. Bohužel obě části čítají poskrovnou zápisů, tudíž čtenářům josefského katastru mnoho informací neposkytnou. U *Rottenwisen* se cyklicky opakují záznamy týkající se luk, některé z nich ležely vedle Poříčí.¹⁰⁷ V případě *Wiesen unter dem Ziegensteiner Wald jenseits der Aupa* jde opět o to samé, jen se zde setkáme s mnoha vlastníky mající za jménem dodatek *Porchnitz*.¹⁰⁸ U posledního zápisu této části a vlastně i celé trati je zmínka, že jedna louka leží při náhodských hranicích, což v dnešní době vskutku překvapí, nicméně to bylo dáno skutečností, že *Bohuslavice nad Úpou* v této době patřily k panství Náchod.

Zbývající čtyři tratě již ve svých popisech řeku nemají, ale je jasné, že některými z nich vodní toky protékaly, protože je možné nalézt například poznámky týkající se mlýnské strouhy.

Z vybraných tratí se dá jednoznačně vyvodit, že prostor v těsné blízkosti řeky byl hojně využíván obyvateli města, tuto skutečnost dokazují stavby typu bělidla, papírny, pily nebo koželužské valchy. Zároveň o tom vypovídají i zahrady, na kterých se pěstovaly rostliny, jejichž plodiny rovněž přinášely užitek. Význam řeky je patrný i ze stylu popisu pozemků, jež vůbec neměly spojitost s *Úpou*, protože se velmi často výchozím bodem líčení

¹⁰⁶ Valchování. In: *Ottův Slovník naučný: illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 26: U-Vusín*. Praha, 1907, s. 364.

¹⁰⁷ Název *Rottenwisen* je možné přeložit jako *Červené louky*.

¹⁰⁸ *Wisen unter dem Ziegensteiner Wald* se dá volně přeložit např. jako *Louka pod lesem u Kozích kamenů*.

krajiny stávala právě řeka (a to i v případě poměrně odlehlých pozemků). Za určité specifikum popisu tratí lze považovat jména ulic, kterých zde bylo oproti již popsaným obcím v blízkosti města určitě více. I zde je to právě okolí řeky, jenž ve své době bylo jedním z nejrůšnějších míst města.

Indikační skica stabilního katastru je datována k roku 1841, *Trutnov* je zde uveden pod německým názvem *Stadt Trautenau* což je nepatrná změna oproti katastru josefskému, kde město neslo název *Herrschaft Stadt Trauttenau*, dále indikační skica obsahuje i český název *Trutnow*. Počet tratí se u mladšího katastru také liší, ze čtrnácti v josefském katastru se snížil na deset u katastru stabilního, šlo o: *Orts Ried, Aupa Thal, Neuhof, Spittl, Gesteinich, Kriebitzer Gründe, Hopfenberg, Lange Rain, Starchenhöhe, Erben*. Při zaměření na místa, kterými protékala řeka, pak jde výlučně o trať *Aupa Thal* a vedle ní ležící rozlehlou *Gesteinich*. Jak již vyplynulo z josefského katastru, skrze centrum města protékal i *Mlýnský potok*, ten ale podle stabilního katastru povětšinou spadal do trati *Orts Ried*, jež zahrnovala především náměstí a jeho velmi blízké okolí. Tuto trať dále zmiňovat nebudu, jelikož její popis by si dle mého názoru zasloužil mnohem více pozornosti v samostatné práci.

Směrem po proudu řeky *Úpy* je první trať v řadě *Aupa Thal*, nacházející se jižně od *Dolního Starého Města*.¹⁰⁹ Zde se setkáváme s problémem, jelikož prostor postrádá indikační skicu, tudíž se přesné hranice trati dají pouze odhadovat na základě císařských povinných dotisků. Nicméně lze konstatovat, že trať zahrnovala území po obou březích řeky (na severní i jižní straně) a pravděpodobně končila až v místech za *Špitálským mostem*, který zde stojí dodnes. Nutno podotknout, že náměstí nebylo součástí trati, ačkoli leželo nedaleko.

Severní polovina trati je zpočátku tvořena úzkým pruhem, avšak čím více postupuje východním směrem, tím více se rozevírá. Hned z kraje trati se v onom úzkém pruhu rozprostírala podmáčená louka, na níž stála dřevěná stavba se zahradou. Mokrý luh vystřídalo pole a o kousek dál obecní louka, již procházela polní cesta napojující se na o něco větší cestu vedoucí až k mostu přes řeku. Za polní cestou směrem k *Novým Dvorem* je zakreslen smíšený les protnutý různými cestami, podél cest se rozkládají zahrady, navíc se zde nachází i čtyři budovy ze spalných materiálů a dvě zděné. Z toho jak působí rozvržení cest a staveb je evidentní, že se jednalo o člověkem cíleně vybudovaný areál, na první pohled by se zdálo, že šlo o park, avšak nad takto pečlivě rozvrženým areálem se nachází popis *Schiefsstätte*, tedy střelnice. Nad střelnicí a vedle ní směrem k *Poříčí* se rozprostírala pole, která, i přestože byla místy prostřídána malými částmi podmáčených luk, dominovala přilehlému okolí severního

¹⁰⁹ Ekvivalentem německého pojmenování trati by mohlo být např. *Úpské údolí*.

břehu *Úpy*. Dalo by se říci, že takřka ničím nenarušená pole zabírala převážnou většinu území po levé straně řeky. Takto souvislý pás narušil až prostor kolem *Špitálského mostu*, od něhož se znovu začínají objevovat stavby a široká komunikace.

Naproti na jižním břehu byla situace, co se týče zachování přírodního rázu krajiny, odlišná. Při hranicích s *Dolním Starým Městem* stála papírna využívající pro svůj pohon *Mlýnského potoka*, tato stavba byla již zmíněna v kapitole věnované Dolnímu Starému Městu. Trať byla patrně ohraničena komunikací, jež měla ve své blízkosti popisek *von Nied Altstadt*, kdo by se po ní vydal, došel by až k *Mlýnskému potoku* pod náměstím. Prostor mezi řekou a cestou byl zaplněn podmáčenými loukami a podél cesty ležely role se stromy. Kromě papírny zde mnoho budov nestálo, jejich počet se opět zvyšuje směrem k centru města.

Na první pohled působí zajímavě řada dřevěných staveb stojících nedaleko řeky, u již zmíněné cesty. Tyto budovy, kterých je čtyřicet, tvořily souvislý pruh téměř ke *Střednímu Předměstí*. Při pohledu do císařského povinného otisku se nabízí možnost, že stavby mohly plnit především obytnou funkci, jelikož právě od *Středního Předměstí* začíná zástavba houstnout. Zdá se, že obyvatelům *Středního Předměstí* bydlení v blízkosti řeky těžkou hlavu nedělalo, mezi *Úpou* a domy vystavěnými podél jejího břehu totiž příliš volného prostoru nebylo, takže by případná povodeň s největší pravděpodobností obydlí ohrozila. I zde pokračují parcely s mokřými loukami, ale tentokrát je střídají velké plochy zahrad, případně zástavba. Kromě *Úpy* zde protékal jako její pravé rameno *Mlýnský potok*, o němž by se dalo říci, že byl pomyslnou hranicí trati *Aupa Thal – on a Úpa* mezi sebou svíraly údolí na jižním břehu, který bylo možné opustit pouze přejitím mostů vedoucích přes potok.

To samé území v josefském katastru pravděpodobně spadalo pod trať *Die Auenflur*, jelikož i v něm byla zmíněna mlýnská strouha vedoucí k papírně. Dalším společným znakem katastrů jsou záznamy týkající se prostoru *Nových Dvorů* nebo *Humlova Dvoru*, oba nedaleko střelnice. Podle josefského katastru by se zde měl nacházet i várečný dům poblíž mlýnského žlabu, tuto skutečnost potvrzuje taktéž mladší z katastrů. Lokalita by totiž odpovídala okolí *Střední brány*, tedy místu, kde stával *Dolní pivovar*.¹¹⁰ Nelze vynechat ani v josefském katastru zapsané louky trpící povodněmi, při pohledu na stabilní katastr je jasné, že takové louky opravdu v trati ležely.

Na *Aupa Thal* navazovala trať nazývaná *Gesteinich*. I v tomto případě je otázkou v jakých místech trať začínala, protože ona chybějící část indikační skici zahrnovala i kousek této trati. Avšak v císařském povinném otisku si lze dohledat, co zhruba na skice chybí. Za

¹¹⁰ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 115-118.

výchozí bod trati bude považován *Špitálský most*, protože právě kolem něj musela končit trať *Aupa Thal*. Výrazným krajinným prvkem byla opět *Úpa*, protékající horní částí trati *Gesteinich*, na jejímž konci, u hranic s *Poříčím* je patrný dřevěný splav a také se tu odděluje po levé straně řeky rameno *Mlýnského potoka*, jenž směřuje do *Poříčí*.

Na severním břehu řeky trať příliš velké území nezabírala, prostor trati zde byl ohraničen z jedné strany řekou a ze strany druhé komunikací směřující *nach Königshan*.¹¹¹ Nejvíce staveb se nacházelo ihned za *Špitálským mostem*, stály tu jak budovy postavené ze spalného, tak z nespalného materiálu. Devět budov postavených blízko sebe utvářelo jakýsi komplex obehnaný mokřými loukami. Severní břeh byl tvořen z velké části podmáčenými loukami. Pozoruhodné je, že pásy louky kopírující koryto řeky podmáčené nebyly. Kromě luk zde bývaly i rozlehlé zelinářské zahrady, ty ale ležely pouze na jednom místě totiž u komplexu budov za *Špitálským mostem*. Podél silnice, zhruba v její první třetině (směrem od *Špitálského mostu*), rostly stromy, což zajisté ocenili cestující v letních slunečných dnech, mimo to stromy mohly zpevnit břeh silnice.

Na jižním břehu vedle *Úpy* procházelo koryto *Mlýnského potoka*, který se v této trati spojil opět s řekou. Úzký prostor mezi řekou a potokem byl vyplněn mokřými loukami a obecní pastvinou, na které se vyskytovalo několik užitkových stromů a podél břehu rostlo křoví. Ač tento úsek nebyl nikterak rozsáhlý, stával zde i mlýn, který podle indikační skici měl dvě kola. Císařský povinný otisk sice ve stejných místech značí stavbu ze spalného materiálu, nicméně ta už při sobě nemá zakreslena mlýnská kola, jež jsou ve stabilním katastru typická pro označení mlýnů. Téměř hned vedle mlýna vedl nad *Mlýnským potokem* most, ostatně byl to jeden ze tří mostů vedoucích přes potok na území trati *Gesteinich*. Za náhonem směrem k *Dolnímu Předměstí* se mezi loukami začínají objevovat různé stavby sdružené do menších hloučků. Na levém břehu potoka se v 19. století mimo jiné nacházel hřbitov, jenž byl ve stabilním katastru vyznačen několika kříži na obdélníkové parcele. Jižní stranu hřbitova ohraničovala silnice, která vedla z *Dolního Předměstí* až do městské části nazývané *Kryblice*, kde se opět vyskytovalo více staveb (převážně dřevěných). V mnoha případech byla jejich součástí zahrada s ovocnými stromy. Louky a zahrady převažovaly v bezprostředním okolí *Úpy*, čím více se tok vzdaloval, tím více jich ubývalo, zatímco přibývalo polí a lesů. Úhledně nalajnovaná pole patřila do soukromého majetku jednotlivých osob. Velkou plochu trati zabíral jehličnatý les zvaný *Küchenwald*, za jehož připomínku lze

¹¹¹ *Königshan* = německý název pro *Královec*.

v současné době nejspíš považovat pomístní název *Kuchyňka*.¹¹² Okraj tohoto lesa směřující k Úpě byl pojmenován jako *Küchenrand*, celý les patřil městu.

Zdá se, že se trať *Gesteinich* ve stabilním katastru stala nástupkyní tratí *Spitel*, *Kriblitzer* a *Patzwiesen* v katastru josefském. Naopak trať *Patzwiesen* na mapovém vyobrazení nelze spatřit, avšak v katastru o pár desítek let starším se zdá jako poměrně rozsáhlá. Některé prvky katastrů jsou ale shodné, kupříkladu písemné informace týkající se staveb využívajících vodního pohonu jsou na mapě snadno doložitelné, stejně tak zůstaly i zahrady. Bohužel ani indikační skica ani císařský povinný otisk nemají pojmenované ulice tak, jako se vyskytovaly v josefském katastru. Vlastně ulice nemají názvy vůbec (kromě těch, které vedly z náměstí), takže je možné pouze si domýšlet, kde by na mapě asi byly.

Tvar katastrálního území města *Trutnova* mnoha změn za uplynulá staletí nedoznal. Ze strany od *Dolního Starého Města* jsou hranice víceméně podobné, na severu sousedí opět s částí *Dolního Starého Města* a s *Voletinami*, východní část *Trutnova* směřující na *Pořící* se o kousek rozšířila, zbývající jižní část sousedí se *Starým Rokytíkem* a západní část města ležící vedle *Volanova* zůstává přibližně na stejných místech jako v 1. polovině 19. století. Území vymezené tratěmi stabilního katastru do dnešní doby prošlo určitými změnami, ale na druhou stranu nelze říci, že by tyto změny byly v souvislosti se stoupající urbanizací úplně nečekané.

Směrem od *Dolního Starého Města* vede po pravém břehu řeky již několikrát zmiňovaná ulice *Horská*. Mezi touto ulicí a *Úpou* procházelo rameno náhonu, který přitékal z *Dolního Starého Města* a následně pokračoval zhruba do míst mezi dnešním autobusovým nádražím a pobočkou firmy *Tyco Electronic*, odtud mířil do dnešní *Barvířské* ulice k areálu pivovaru, poté se stácel směrem k dnešní poště do ulice *Poštovní* a následně *Vodní*. Zhruba v těchto místech se opět vracel po bok *Úpy*, kde byl využíván *Špitálským mlýnem*, ten bylo možné najít naproti dnešnímu kinu. Na stále stejném břehu řeky *Mlýnský potok* pokračoval až k areálu dnešního fotbalového a atletického stadionu, kde se opět spojil s *Úpou*; celková délka náhonu činila 2, 5 km.¹¹³ V průběhu předchozích let byl náhon v mnoha případech sveden do řeky a často také zakryt, zbyla pouze dvě místa, na kterých je vidět a jsou pro veřejnost dobře přístupná: první v *Dolním Starém Městě*, vedle cvičiště psů a druhé v úseku od železničního mostu u *Střední průmyslové školy* po autobusovou zastávku *Horská Šestidomí*, kde je náhon

¹¹² Název *Kuchyňka* podle A. Profouse mohl mít dva důvody. Jednak se mohlo jednat o dvorské zahrady, ve kterých se pěstovala zelenina pro vrchnostenskou kuchyni nebo, a to je v tomto případě lepším vysvětlením, šlo o označení lesů, v nichž byla pěstována a lovena zvěř pro vrchnostenskou kuchyni. Viz heslo *Kuchyně*. In: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, díl II: CH-L*. Praha: A. Profous, 1949, s. 437-438.

Jako další možnost se vzhledem k celému tvaru názvu, tedy *Küchenwald Bürgerlich bräuberechtigter N. H. W.* nabízí možnost, že název má spojitost s využitím dříví měšťany za účelem vaření piva.

¹¹³ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 15-17.

následně sveden do koryta řeky. Zakrytí náhonu má přímou souvislost s rozšiřováním města, případně jeho modernizováním, navíc v dnešní době většina průmyslových staveb nepotřebuje ke své činnosti vodní proud. Nově vzniklý prostor po mlýnském náhonu bylo možné využít třeba ke zlepšení infrastruktury místních komunikací. Ačkoliv náhon zachycený na starších fotografiích, zvláště v ulici *Vodní*, působí v kombinaci se zbytky starých hradeb až romanticky, v některých dobách obyvatelům města způsobil nemalé potíže. Například v městské kronice je možné najít záznamy o utonutí dětí, které se v korytě náhonu koupaly.¹¹⁴ A další nepříjemností byla hrozba vylití vody z koryta náhonu při povodních.

Rok 1870 přinesl významnou změnu jak v životě občanů města, tak v krajině přilehlé levému břehu *Úpy*. 11. května 1869 byla po vleklých sporech mezi městskou radou a místními ostrostřelci odhlasována stavba vlakového nádraží v místech poblíž někdejší střelnice.¹¹⁵ I když trutnovští ostrostřelci byli ujišťováni, že nádraží se na úkor střelnice rozšiřovat nebude, nestalo se tomu tak a střelecký areál Niv musel být vyklizen již r. 1887. Ostrostřelci se poté přemístili na jihozápadní stranu *Šibeníku*, kde dnes stojí letní kino.¹¹⁶ Z dnešního pohledu možná překvapí, že se v místech vlakového nádraží kdysi nacházely dva rybníky, jeden tzv. *pivovarský*, kde v zimě se zde sekal led pro pivovar, a další *Nádražní*, který v 80. letech 19. století sloužil jako dětské koupaliště, ale nakonec byl počátkem 20. století zasypán.¹¹⁷ Výstavba kolejí vedoucích ze stanice s sebou samozřejmě přinesla i velké zásahy do přírody, nemluvě o tom, že na některých místech musely být vybudovány mosty.

Dalším, velmi často zmiňovaným prvkem v obou dvou katastrofách byl *Špitálský most*, který dodnes nese stejné jméno a stojí na tomtéž místě, tedy na konci ulice *Na Struze* vedle kina *Vesmír*. Zmínky o něm lze nalézt už v dobových pramenech z 16. století, most byl důležitý nejen pro obyvatele města, ale i pro rozvoj obchodu, jelikož ho k dopravě využívali obchodníci ze Slezska. Během dlouhého života mostu proběhlo několik jeho rekonstrukcí; asi nejzajímavější se v tomto ohledu stala železná verze mostu pocházející z roku 1892, která po druhé světové válce nestačila potřebám města a byla v roce 1950 nahrazena mostem novým, tehdy pojmenovaným *Čs. armády*. Nicméně železný most z konce 19. století byl přesunut blíž směrem k *Poříčí*, ke sportovnímu stadionu.¹¹⁸

¹¹⁴ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 15-17.

¹¹⁵ JUST, Antonín – PROCHÁZKA, J., *700 let Trutnova: 1260-1960: Jubilejní průvodce dějinami a přírodou města pod Krkonošemi*. Trutnov, 1959, s. 40-41.

¹¹⁶ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 69-74.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 25-27.

Pomístní název *Patzwiesen* zachycený v josefském katastru se ve stabilním katastru najít nedá, zato dnes ho je možné spatřit v české podobě (*Pacovy louky*) v turistické mapě. Louky se rozprostírají hned za sportovními areály, počínaje zimním stadionem a konče městským koupalištěm, avšak zdaleka už nedosahují takových rozměrů jako ve stabilním katastru. *Pacovy louky* jsou nyní úzkým pruhem ohraničeným na jihu pruhem listnatého lesa, jenž louky odděluje od zahrádkářské kolonie na *Kryblíci*. V josefském katastru byla také v souvislosti s tratí *Patzwiessen* zmíněna lesní studánka, která, jak se zdá, měla důležitou roli při vzniku městského přírodního koupaliště ve 30. letech 20. století, to občas využívalo její vody. Studánka se nacházela v místech za dnešním koupalištěm.¹¹⁹

Ze současných názvů ulic lze usoudit, co té konkrétní oblasti dominovalo, například *Papírenská*, *Říční* nebo *Nádražní*, dále třeba ulice *Vodní*, kterou protékal náhon, *Na Lukách*, zasahující až do míst k *Pacovým loukám*, či *Úvoz* za dnešním krytým bazénem, jenž nejspíš poukazuje na spojitost s úvozovou cestou. Z ulic zmíněných v josefském katastru se dodnes dá nalézt *Slezská*, která, ač je poměrně krátká, tak je v místní komunikační síti důležitá, představuje totiž jednu ze tří možných cest, které umožňují přijet na náměstí autem. Ulice *Woltner Straßen* (*Voletinská*) také zůstala, ale podle současné mapy se nachází v *Poříčí*, nikoli v Trutnově, zato *Schwarzen Gasse* ani název jí podobný se dnes poblíž centra Trutnova nevyskytuje.

Okolí *Úpy* se za uplynulé roky transformovalo do komunikační tepny města. Oba břehy jsou využívány jako hlavní silnice, ať už jde o ulici *Horskou*, *Úpské nábřeží*, ulici *Polskou* anebo *Náchodskou*. Dále v těsné blízkosti řeky prochází pěší zóna, která patří k nejfrekventovanějším ve městě.

Po levé straně řeky ležící *Střední Předměstí* je dnes známé především pro velké množství zástavby, které v *Dolním Předměstí* postupně ubývá, to je dáno kopcovitým terénem a rozsáhlými plochami lesního porostu, které se zde alespoň zatím nachází. Otázkou je, zda by zde nebylo osídlení hustší, kdyby krajina v tomto místě byla přívětivější.

Pravý břeh je mnohem rušnější, nasnadě je v tomto ohledu náměstí, které leží opodál. Na této straně, obzvláště pod náměstím, v oblasti kolem pěší zóny, jsou v budoucnu nepravděpodobné velké stavební úpravy.

Stejně jako tomu bylo v 18. a 19. století, tak i dnes se velká část zástavby soustředí k řece, to ani uplynulá staletí nezměnila. Rozdíl je v tom, že v dnešní době „musí“ stavby více zasahovat směrem k lesům a loukám. Jednou z příčin této nemilé skutečnosti je to, že v centru

¹¹⁹ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 246-248.

není volný prostor k postavení rodinného domu (přinejmenším ne takového, který by splňoval nejnovější architektonické trendy). Život na odlehlejších místě od centra má další neblahý důsledek pro přírodu a tím je znečištění ovzduší. Totiž téměř každý z domů má před sebou hned několik aut. Otázkou je, zda je na vině horší dostupnost místní hromadné dopravy anebo pouze pohodlnost lidí, pro které je auto mimo jiné součástí image.

Nezbývá než doufat, že rozšiřování města bude dále probíhat s větším ohledem na okolní krajinu. Jelikož se v okolí centra nachází minimum průmyslových objektů, není v těchto místech tak aktuální hrozbou výstavba velkých, ekologicky ne příliš šetrných a někdy dokonce hlučných průmyslových areálů. Otázka bydlení „uprostřed“ města by se dala vyřešit opravou již existujících starších domů, kterých je po městě mnoho prázdných, ale jsou ve špatném stavu. Dle mého názoru v posledních letech hledá vedení města inspiraci pro různé rekonstrukce a revitalizace u větších měst, především u *Hradce Králové*, což mi nepřijde jako ta nejlepší volba. Možná by stačilo více přihlídnout k tomu, jak město vypadalo v minulosti. Nicméně převážná většina občanů i návštěvníků *Trutnova* se zdá být s proměnami města spokojena, jak je vidno, nahlížení na rekonstrukce města je čistě subjektivní záležitostí.

4.5 Poříčí

První zmínka o slovanské osadě Poříčí pochází z roku 1260. Pojmenování *Poříčí* by mělo označovat „půdu podél řeky“, což je v tomto případě velmi trefné.¹²⁰ Napříč staletími *Poříčí* utrpělo různé šrámy, ať už zapříčiněné lidským faktorem jako například v případě prusko-rakouské války roku 1866 nebo přírodou roku 1897, kdy zde byla obrovská povodeň.¹²¹ Z historie je patrné, že velkou roli při utváření podoby dnešního *Poříčí* sehrály právě staletí, jichž se týkal jak josefský, tak stabilní katastr.

První zápis josefského katastru zaměřeného na oblast *Parschnitz* (neboli Poříce) je datován k 30. srpnu roku 1785. Území *Poříčí* bylo rozděleno na čtyři tratě: *Orts Platz*, *Kramerej*, *Staude Winkel* a *Beyer Winkel*.

Hned na počátku první trati tzv. *Orts Platz*, je upozorněno na to, že její součástí jsou i louky, při bližším zkoumání textu vyjde najevo, že většina z nich jsou louky obecní ležící kolem řeky *Úpy*, zmíněna je například louka na nerovném terénu uprostřed parcely *Josefa Stechmanna*. Kromě luk se mezi popisem krajiny první trati místy dají nalézt pole. Ve výčtech je také mnoho záznamů o zahradách, které jsou ovocné nebo třeba bylinkové jako v případě zahrady u bělidla, jemuž náleželo číslo popisné 1 a patřilo Josefu Zentnerovi. Součástí trati byl také most zapsaný pod jménem *Libshen Brücke*, taktéž i ulice *Petersdorfer Strassen*, která je popsána jako plná výmolů, ležela na okraji *Poříčí*.¹²²

Druhou tratí je *Kramerej* začínající ve vsi u prvního běličského placu pojmenovaného *Tehenduerishen*, následně pokračovala mezi ulicí *Petříkovickou* a splavem až k vrchnostenským *Petříkovickým loukám*. Onen plac patřící k bělidlu ležel v ohybu mezi bělidlem a *Voletinskou komerční silnicí*. Tok řeky *Úpy* přitékající od *Trutnova* proudil prostředkem „vesnice“ *Poříčí*. Zde se rozkládala běličská pláň (označená jako druhá) mezi náhonem tekoucím k bělidlu a místem nazývaným *Kramerej*, pláň opět patřila k domu č. p. 1. Důležitá je zmínka o tom, kudy vedla komerční silnice: z *Trutnova* do *Poříčí*, z *Poříčí* přes *Voletiny* a z nich do *Libče*. Zbytek trati zabíraly pole a pastviny, z nich jedna tehdy nazývaná *Ober Lane* byla podle zápisu neúrodná a také dosti příkrá. Plochy půdy, někdy ne příliš vhodné k zemědělskému využití, doplňoval lesní porost například mladý les rostoucí na rovině vedle *Špitálského vrchu* a pozemku *Josefa Schmidy z Trutnova*. Zápisy často zmiňují kamenité útvary, ať už na okraji polí nebo v lesích. Kromě náhonu tratí protékal také *Voletinský potok*, *Ličná* nebo *Debrnský potok*. Od potoka *Ličná* byl zřejmě odvozen i název

¹²⁰ HEINZEL, Erwin, *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau*. Trautenau, 2000, s. 51.

¹²¹ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 251-254.

¹²² Je možné, že pomístní název mostu - *Libshen* je špatně napsané slovo *Litschen* (*Litsche* = potok *Ličná*). *Petersdorfer Strasse* je německý název pro ulici *Petříkovická* vedoucí směrem k vesnici *Petříkovice*.

kopce *Litshenberg*. Z dalších pomístních názvů lze zmínit např. *Bautshen Berg* nebo les *Kufer Wald*.

Následuje trať *Staude Winkel*, která začínala u „vesnice“, táhla se k hranicím s *Petřikovici* na jedné straně a na straně druhé ke *Lhotě*, konkrétně k ulici *Bischofsteiner Strasse* a nakonec končila u pole Josefa Menzla. Josefský katastr této trati zahrnuje především louky, pastviny a místy les; jedním z pojmenovaných lesů je tzv. *Burgerwald*. To, že se tato trať nacházela nedaleko *Petřikovic*, dokládají zmínky o *Petřikovické cestě* nebo již zmíněné *Petřikovické* ulici. Další poznamenanou ulicí byla *Lhotecká*. Z vodních toků územím protékala nejen *Úpa*, ale i menší *Petřikovický potok*.

Poslední tratí v *Poříčí* byla *Beyer Winkel*, ta měla počátek u pozemků *Franze Kamize* a pokračovala až na místo pod ulicí *Lhotská* na stranu k trutnovskému vrchnostenskému lesu u *Kozích kamenů*. Les se nacházel u *Kozích kamenů* vlevo při hranicích s *Biskupskými kameny*, vpravo u hranic s vrchností *Náchod*. Dalšími lesními porosty v této trati byly *Červený les* nebo les opodál *Kuchyňky*, lesů se zde nacházelo mnohem více, avšak většinou je pouze určena jejich přibližná poloha, nikoli název. Podél *Lhotské* ležela louka, na které byl kamenitý kopec, v okolí této ulice stál i vrch pojmenovaný *Schloßberg*.¹²³ Kromě lesů vymezený prostor často zaplňovaly různé louky, pastviny či pole. Z luk lze zmínit například *Ziegesteiner Wiese*, *Schuster Wiese* nebo *Langen Wiese*.¹²⁴ Neodmyslitelnou součástí trati byly cesty, velmi často polní. Jednou z významnějších cest musela být tzv. *Rognitzer Weeg*, která vedla do *Starého Rokytniku*. Naopak pro spojení s okolím pravděpodobně nebyla až tak důležitá tzv. *Kostelní cesta*, z jejího názvu je jasné, že ubírala směrem ke kostelu. Kromě toho záznamy dosvědčují existenci kaple.¹²⁵ Touto tratí dokonce protékaly i dva vodní toky - *Úpa*, u které bylo možné najít louky a *Petřikovický potok*.

Ve stabilním katastru vytvořeném roku 1841 lze *Poříčí* najít pod názvem *Dorf Parschnitz*. Ze čtyř tratí v josefském katastru se stalo o necelých šedesát let později tratí devět, jmenovitě to jsou: *Kramerey*, *Kirchsteig*, *Bodenwiese*, *Am Pautschenberg*, *Staudewinel*, *Beyerwinkel*, *Gemeindfiebig*, *Auf der hohen Seite* a *Küchenlehne*. Jak je vidět, názvy tří tratí zůstaly beze změny, ale chybí trať *Orts Platz*, která byla v josefském katastru uvedena jako první.

¹²³ *Schloßberg* = dnešní *Zámecký kopec*.

¹²⁴ *Ziegesteiner Wiese*, *Schuster Wiese*, *Langen Wiese* je možné volně přeložit jako například: *Louka u Kozích kamenů*, *Švecova louka* a *Dlouhá louka*. Ani jeden z těchto pomístních názvů v současné mapě není.

¹²⁵ Kaple *Panny Marie Pomocné* pochází již z roku 1770. Oproti tomu kostel v *Poříčí* dlouhou dobu nestál; novogotický kostel sv. *Petra a Pavla* byl postaven až mezi lety 1897-1903, viz. JUST, Antonín, *Sakrální stavby na území města Trutnova a bývalých integrovaných obcí*, KOSTELY, Edice Odkazy, Trutnov 1998, s. 10-11.

Kramerey jakožto první trať se rozkládá v západním cípu *Poříčí*, ze západu sousedí s *Trutnovem* a ze severu s *Voletinami*.¹²⁶ Skrze trať vedla již zmíněná komerční silnice, která vymezené území rozdělovala na severní a jižní polovinu. Ani v severní či jižní části se nevyskytovalo mnoho staveb a když už, tak byly daleko od sebe a téměř nikdy spolu nesousedily. V severní polovině stála pouze jedna dřevěná budova, naproti které se nacházelo pískoviště nebo štěrkoviště. Oproti tomu v jižní části lze najít staveb více, překvapivě působí komplex zděných budov těsně nad *Úpou* obklopený ze všech světových stran (kromě jižní, kde protékal *Mlýnský potok* také spadající do této trati) rozlehlými zahradami. Kromě komerční silnice tudy vedla poměrně hustá síť polních cest vedoucích z *Trutnova* nebo *Voletin* posléze se napojujících na silnici. Trať se skládala převážně z polí, které místy narušovaly louky, to se týká především jižní poloviny trati *Kramerey*. Při západních hranicích s *Trutnovem* je zakreslen les, s největší pravděpodobností se jedná o les *Špitálský*, který se táhl z *Trutnova* do *Poříčí*. Císařský povinný otisk také zachycuje na území trati několik skalních útvarů. V severní polovině, u komerční silnice je zakreslen rybník s hrází, co se týče dalších vodních toků, protékal tudy jeden, jenž neměl jméno a také *Mlýnský potok*.

Následovala trať *Kirchsteig* jejíž rozloha byla o něco menší, než rozloha předchozí trati.¹²⁷ *Kirchsteig* se rozkládala mezi komerční silnicí na severu, cestou z *Trutnova* na jihu, ta mimo jiné vedla až do *Petřkovic*. V celé trati se nacházelo pouze šest staveb v těsné blízkosti náhonu, jinak zde ležela soukromá pole a několik luk.

Bodenwiese je třetí trať v řadě, nacházela se ihned po pravé straně trati *Kirchsteig*. Na severní straně sousedila s *Voletinami*, jižní hranicí tohoto území byla opět cesta vedoucí z *Trutnova* skrze *Poříčí* až do *Petřkovic*, z východní a západní strany se hranici trati tvořily polní cesty.¹²⁸ Po okrajích komunikace táhnoucí se z *Trutnova* stály veškeré stavby této trati, naprostá většina z nich byla postavena ze spalných materiálů (s výjimkou dvou zděných). Podél cesty také byly zaznamenány dva symboly označující kříž. Kolem domů se rozprostíraly zahrady povětšinou s ovocnými stromy. Jak se dá z názvu trati vyvodit, převážnou část půdy trati zabírala rozlehlá podmáčená louka rozdělená na úzké pásy patřící nejspíš někomu z obyvatel a její zbytek pak zabírala pole.

Am Pautschenberg ležela také na severním břehu řeky *Úpy*. Na západě sousedila s trati předcházející, na severu s *Debrným*, na východě s trati *Staudewinkel* a na jihu se přírodní hranicí stala řeka. Celým vymezeným prostorem vedlo ze severu na jih několik polních cest.

¹²⁶ Název *Kramerey* je nejspíš tvarem slova *Kramerei* označující kramářství, tedy něco jako dnešní maloobchod.

¹²⁷ *Kirchsteig* je možné přeložit jako *Kostelní cesta*.

¹²⁸ Jedním z překladů slova *Bodenwiese* by mohla být *Úrodná louka*.

Do trati zasahovala zleva se táhnoucí podmáčená louka, která ale tentokrát nebyla v krajině příliš dominantní; nejvíce místa zde zabírala pole. V této trati se také začínají objevovat i souvislé hloučky jehličnatých lesů zvětšujících se směrem na východ, což je patrné především v trati následující. I zde byly domy soustředěny směrem k *Úpě*, nicméně kromě ní trati protékal ještě potok *Ličná*, ten sem přitékal ze severní strany od *Debrného* a tvořil hranici mezi třetí a čtvrtou trati.

Pátá trať *Staudewinkel* byla okrajovou částí *Poříčí*, na její západní straně ležela čtvrtá trať, na severní straně *Debrné s Petřikovici*, na východní stranu zasahoval kousek *Petřovic* a *Lhota*, na jihu se nacházela trať *Beyerwinkel* a řeka *Úpa*. Celé katastrem vymezené území je jeden velký les, část lesního porostu sem pokračovala z předchozí tratě, avšak úzký pruh lesa narušovala podmáčená louka, přes kterou protékal *Debrnský potok* odtékající dál až do centra *Poříčí*. Hned vedle této louky se rozkládal další les, který byl velmi rozlehlý a nesl název *Burgerwald*.¹²⁹ Lesem vedla jak lesní cesta, tak cesta označená *von Döberle* (z *Debrného*) vedoucí buď jen k řece, nebo při využití dalších cest, po ní lze dojít až do *Petřovic*. Na východním okraji lesa při hranicích s *Petřikovici* protékal *Petřikovický potok*, který se nedaleko *Zámeckého kopce* spojoval s potokem *Ličná* a jako jeden vodní tok se poté vlévaly do řeky *Úpy*. U kopce se začala řeka stáčet jižním směrem a proudila směrem na *Bohuslavice*. Stavby se tentokrát rozkládaly o něco dál od „centra“ *Poříčí*, většina z nich ležela v okolí *Petřikovického potoka* nebo cesty směřující na *Petřovice*. Ačkoliv trať byla velmi rozsáhlá, budov zde stálo málo, což je možná dáno tím, že velkou plochu zabíral les, a navíc terén v těchto místech je kopcovitý. Do trati spadala i větší část již několikrát zmíněného *Zámeckého kopce* porostlá jehličnatými lesy, ten ležel na spodní hranici trati, tudíž sousedil s *Úpou*.

Následovala trať *Beyerwinkel* z vnitřní strany *Poříčí* oddělena od okolních tratí (*Staudewinkel*, *Gemeindfiebig*) řekou *Úpou*, východním směrem se nacházela *Lhota* a jihovýchodním *Markoušovice*. Trať se nikterak nelišila od předchozích, jen tentokrát rozlehlé lesy vystřídala pole. Do trati zasahuje i kousek lesa táhnoucí se od *Zámeckého kopce* a dále les u *Kozích kamenů*. V této trati stálo i několik dřevěných budov, které se nacházely na úzké louce mezi *Úpou* a *Lhotou*.

Naproti trati *Beyerwinkel* (na protějším břehu řeky) ležely vedle sebe sedmá a osmá trať – *Gemeindfiebig* a *Auf der hohen Seite*.¹³⁰ Obě trati jsou z velké části složeny z polí, louky se

¹²⁹ Pomístní název *Burgerwald* dodnes v *Poříčí* lze nalézt v české podobě *Městský les*.

¹³⁰ Německý název *Gemeindfiebig* by mohl symbolizovat místo, na které se vyskytovaly pastviny pro dobytek (*Vieh* = dobytek). Pozůstatkem názvu *Auf der hohen Seite* bude zřejmě dnešní *Vysoká stráň*.

nacházely především v okolí Úpy, v prostoru trati *Gemeindfiebig*. Stavby povětšinou ze spalných materiálů stály více na severní straně tratí nebo se ubíraly jižním směrem podél obecní cesty vedoucí k *Bohuslavicím*. I zde platilo nepsané pravidlo, že stavby ve svém okolí měly zahrady. Na jihu a jihozápadě se při hranicích s *Trutnovem* táhl lesní porost označený jménem *Im Höllengraben*.¹³¹ Zajímavý útvar lze spatřit na císařském povinném otisku map, kde se v trati *Auf der hoher Seite* nacházel poměrně blízko řeky ovál s rozpitými oranžovými okraji mající uvnitř zakreslené černé čárky zřejmě značící vrstvy půdy, v samém středu je vyznačena malá vodní plocha a také dvě stavby ze spalných materiálů, toto „abstraktní dílo“ zřejmě symbolizovalo pískovnu.

Poslední trati je *Küchenlehne* leží na pravém břehu *Úpy*, tato trať je nejbližší *Trutnovu*, od něhož se táhl až do *Poříčí* les označený jako *Kuchyňka*, ten je zřejmě důvodem, proč se tato trať jmenuje *Küchenlehne*.¹³² Les pak ve svém jižním cípu nese již zmíněné označení *Im Höllengraben*. Kromě lesů je území trati složeno především z polí v soukromém vlastnictví. Stavby jsou seskupeny v hloučcích na břehu řeky, kromě ní v tomto prostoru nejsou další vodní toky. Hned z kraje *Poříčí* leží kolem polní cesty podmáčené louky střídající se se zahradami v jejichž okolí jsou zakresleny symboly označující skalní útvary.

Jak písemné tak obrazové zachycení krajiny je tentokrát v mnohém shodné. Mezi místa beze změny patřil např. *Městský les*, *Zámecký kopec*, komerční silnice začínající už v *Trutnově*, skalní útvary po celé trati (především u *Kozích kamenů*), louky, lesy, ale i vodní toky jako třeba *Ličná*, *Debrnský* nebo *Petříkovický potok* a samozřejmě *Úpa*; naopak mlýnský náhon v josefském katastru zapsán nebyl. Osídlení bylo situováno v okolí řeky či komerční silnice anebo jiných hlavních cest, takže nebylo obtížné dostat se do „centra“ k řece. Co se týče názvů ulic a cest, je těžké jejich existenci posuzovat, jelikož do mapy vepsány nejsou. Pole, louky i lesy jsou samozřejmě zachyceny oběma katastry, z čehož lze usuzovat, že *Poříčí* koncem 18. a v první polovině 19. století bylo převážně hospodářskou oblastí.

V současné době oblast *Poříčí* nepatří k nejvyhledávanější části města a není se čemu divit, jelikož po vizuální stránce oproti zrekonstruovanému *Trutnovu* nemá příliš co nabídnout a ani po kulturní stránce na tom není o moc lépe; o něco atraktivněji může na někoho působit možnost sportovního vyžití. Zdá se, že v minulosti bylo *Poříčí* o poznání zajímavějším místem.

¹³¹ Jedním z možných překladů je např. *V Pekelské rokli*.

¹³² Překladů pro německý název *Küchenlehne* se nabízí velké množství - při rozdělení německého tvaru zbuďte slovo *Küche* (= kuchyň) a *Lehne* (= úbočí, stráž). Dnes se však ani jedna ze složenin v mapě nevyskytuje.

Z hlediska tolik rozšířeného textilního průmyslu na Trutnovsku je třeba zmínit, že se v *Poříčí* nacházel nejstarší plátenický podnik - poříčské bělidlo, to vystřídalo několik majitelů a nakonec se roku 1845 stalo majetkem bratrů Walzlových, což také oživilo dění v obci.¹³³ Po druhé světové válce byl podnik znárodněn a o něco déle fungoval jako Texlenský závod č. 06, dnes v tomto areálu sídlí průmyslové firmy. Minulost tohoto areálu má však i svou temnou stránku, od roku 1944 až do května 1945 sloužil jako pobočka koncentračního tábora *Gross Rosen v Dolním Slezsku*, dodnes tuto smutnou etapu v historii *Poříčí* připomíná pomník v okolí.¹³⁴

V souvislosti s rozvojem techniky a větší spotřebou elektřiny vznikla v *Poříčí* pár měsíců před první světovou válkou elektrárna, která funguje dodnes.¹³⁵ Dalším technickým pokrokem se stalo vybudování vlakové stanice roku 1868, což je o 2 roky dříve než v Trutnově, v rámci trasy *Svatoňovice – Královec*.¹³⁶ V souvislosti s železnicí vznikl unikátní dvoupatrový viadukt; horní patro bylo postaveno roku 1870 a spodní pak roku 1908.¹³⁷ Nyní na zastávce *Trutnov-Poříčí* vlaky nestaví, nejbližší funkční stanicí je zastávka *Trutnov střed*.

V současnosti *Poříčí* naláká například bowlingovým nebo sportovním centrem, další možností je využít cyklostezku vedoucí po březích *Úpy*. Nachází se tu i fotbalové hřiště a nedávno nově zrekonstruovaná loděnice. Pro celý *Trutnov* je důležité místní sídlo hasičského sboru. Ze sociálních služeb je zde k dispozici městský útulek nebo třeba azylový dům.

Veškeré stavby se stejně jako v předchozích letech soustředí při řece. Levý břeh je v porovnání se stabilním katastrem mnohem zastavěnější, avšak jen v místech mezi železnicí a řekou. Směrem k *Petřikovcům* se dodnes nachází *Městský les*, tudíž zde není prostor pro novostavby. Pravý břeh si zachoval víceméně původní krajinný ráz, jenž narušuje pouze rozlehlý areál elektrárny.

Na dnešním *Poříčí* je patrné, že je okrajovou částí města. Při jeho návštěvě se může kvůli neopraveným domům a chodníkům zdát, že se zde před pár desítkami let zastavil čas, nicméně v posledních letech se situace ubírá lepším směrem a i tato část města začíná být pomalu vylepšována. *Poříčí* je v podstatě místem, kde doznívá ruch z centra *Trutnova* a začíná poklidnější atmosféra okolních vsí.

¹³³ JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý*. Rychnov nad Kněžnou, 1991, 251-254.

¹³⁴ Tamtéž, s. 261-263.

¹³⁵ Tamtéž, s. 263-266.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ JUST, Antonín, *Proměny Trutnova (XVII.): Rarita – dva železniční mosty nad sebou*. *Trutnovinky* [cit. 15.06.2018]. Dostupné z: <http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=21392>.

4.6 Bohuslavice, Adamov

Bohuslavice

Vesnice *Bohuslavice* leží zhruba 5 km jihovýchodním směrem od *Trutnova*. První zmínky o názvu *Bohuslavice* pocházejí z 16. století, byl odvozen od osobního jména Bohuslav, *Bohuslavice* jsou tedy doslova „vsí lidí Bohuslavových“. Německé pojmenování *Bausnitz* je odvozeno od českého, ale koncovka českého názvu byla nahrazena koncovkou *nitz*. Analogii lze hledat např. u německého názvu nedalekého *Poříčí*.¹³⁸ Jelikož obcí se jménem *Bohuslavice* existuje hned několik, byly tyto konkrétní jednu dobu označovány jako *Bohuslavice nad Úpou*, aby se odlišily od ostatních.

Josefský katastr pro *Bohuslavice* vznikl v roce 1787, v této době se katastrální území členilo na pět tratí: *Dorf Bausnitz*, *Brücken*, *Borber*, *Ober Schor* a *Stein Hübel*. V tomto období byly *Bohuslavice* součástí panství *Náchod*.

První trať *Dorf Bausnitz* sloužila jako „centrum“ *Bohuslavic*. Podle záznamů v okolí tzv. *Mlýnské louky* stálo dohromady pětadvacet domů se zahradami, to bylo také jediné, co katastr v rozsahu dané trati zachycuje.

Trať *Brücken* začíná u řeky *Úpy* a pokračuje ke vzdálenější *Suchovršícké* ulici, k panským lesům, následně k *Novým Sedlovicím* a končí *Svatoňovickou* ulicí.¹³⁹ Další zápisy upřesňují polohu polí a luk patřících některému z tamních obyvatel, nicméně mezi vlastníky se najdou i přespolní, ti mají za jménem např. dodatek „von *Eypel*“ (tj. z *Úpice*). Jak se zdá, ne vždy byly pozemky v dobrém stavu - u luk je na konci zápisu často dodáno, že se na nich nachází křovím zarostlé kameny apod. Plochy lesů jsou zde uvedeny jako majetek panství. Pro zjednodušení orientace v krajině byla často jako orientační bod brána *Úpice* ležící jižně od *Bohuslavic*.

Třetí trať je *Borber* začínající na opačné straně *Svatoňovické* ulice než trať *Brücken*, hraničila s panskými lesy a končila u trutnovského lesa. Tentokrát popis zahrnuje velké množství polí, kupříkladu pole Hanse Georga Matzka mělo po své pravé straně panský les a nalevo vlastnil pozemky Joseph Baudish, jehož pozemky byly po levé straně ohraničeny mlýnským náhonem. Zdá se, že v trati dominovala orná půda a louky. Z vodních toků tudy protékala *Úpa*, od které se oddělovala mlýnská strouha.

Následující trať nesla název *Ober Schor*, za její výchozí bod byla považována ulice u *Úpy*. Řeka přitékala od hranic s trutnovským panstvím, následně protékala skrze celé

¹³⁸ PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*, díl I.: A-H. Praha 1947, s. 116.

¹³⁹ Název trati je nejspíš odvozen od německého slova *Brücke* (= most), což by mohlo mít souvislost např. s existencí významného mostu nebo třeba velkého množství mostů.

Bohuslavice. V josefském katastru je dokonce uvedeno, že se táhla celým panstvím a končila až vesnicí *Říkov*, která byla součástí panství *Chvalkovice*.¹⁴⁰ Písemný popis trati je velmi podobný jako u tratí předcházejících, zaznamenány jsou především pastviny, louky a lesy, pole jsou zmíněna také, avšak v menším množství. Dále skrze jednu pastvinu v trati protékal bezejmenný vodní tok a také v její blízkosti vedla rozježděná cesta. Na základě zápisů týkajících se lesa se dá soudit, že se lesní porost v trati nacházel při hranicích se *Starým Rokytňkem*, u několika lesů je potom upřesněno, že se jedná o mladý les. Trať mimo jiné procházela také ulice *Rokytnická*.

Poslední trať je *Stein Hübl* rozkládající se na území od *Rokytnické* ulice k hranicím se *Starým Rokytňkem*, tato trať končila ulicí, která se táhla podél řeky *Úpy*.¹⁴¹ I zde se vyskytoval hojný počet luk a pastvin. U některých ze zdejších pozemků je znovu poznámka, že jejich stav byl špatný. Dále zde nechyběly lesy, jejichž počet se zvyšoval směrem k hranicím s *Rokytňkem*. Tato trať zahrnovala jak *Úpu*, tak mlýnský náhon. Oproti ostatním tratím se zde podle slovního popisu krajiny vyskytovaly i skály, jejichž přilehlé okolí bylo neúrodné.

Z informací dostupných v josefském katastru se dá usuzovat, že veškeré stavby na území *Bohuslavic* byly koncem 18. století soustředěny na jedno místo. Na zbývajícím území se střídala orná půda, louky anebo lesy, z čehož lze vyvodit, že *Bohuslavice* byly především zemědělsky zaměřenou oblastí.

Stabilní katastr *Bohuslavic* pochází z roku 1840, kromě německého názvu *Baussnitz* je zde i český *Bohuslawic*. Počet tratí, ani jejich pojmenování se příliš nezměnilo, jen trať je nově celkem šest: *Ortsried*, *Brücken*, *Ober Schor*, *Borbr*, *Stein Hübel*, *Riegel*.

Trať *Ortsried*, která kopíruje pravý břeh řeky, se nacházela zhruba uprostřed *Bohuslavic*, ze severní strany ji ohraničovala okresní silnice, ze západu a jihozápadu tratě *Ober Schor* a *Brücken*. Ačkoliv trať není nikterak rozlehlá, překvapí poměrně vysokým počtem budov (převažují ty, které jsou ze spalného materiálu) mezi nimiž se rozprostírá náves. Pozornost tu také upoutá papírna, která stojí spolu se dvěma stavbami na ostrůvku vzniklém mezi náhonem a řekou. K papírně se bylo možné dostat přes most vedoucí nad náhonem, ten se na samém konci této trati vléval zpět do *Úpy*. V této trati se nenachází lesy. Vzhledem k hustotě zástavby se zřejmě tato trať nacházela na stejném místě, jako trať *Dorf Bausnitz* v josefském katastru.

¹⁴⁰ *Říkov* i *Chvalkovice* jsou v současné době součástí okresu *Náchod*.

¹⁴¹ *Stein Hübl* by bylo možné přeložit např. jako *Kamenný pahorek*.

Druhou trať *Brücken* lze hledat na jihozápadě *Bohuslavic*. Na severu sousedila s tratí *Ober Schor*, na východě s *Úpou*, na jihu a západu se *Starým Rokytníkem*. Řeka je v této části trati tvořena dvěma velkými meandry, což na mapě působí vizuálně velmi zajímavě, nicméně tato skutečnost zřejmě komplikovala spojení mezi oddělenými částmi trati. Ačkoli podél meandrů *Úpy* z obou stran vedly cesty, ani jedna nevyústila v most. Řeku kromě cest také lemovaly úzké pruhy luk, na kterých rostly listnaté stromy tvořící stromořadí. Dohromady se v celé trati nacházelo sedm staveb, kromě nich tu najdeme i jehličnaté lesy (především u hranic s *Rokytníkem* a *Suchovršicemi*) a lány polí.

Následovala trať *Ober Schor* rozkládající se na severu u hranic s *Poříčím*, na východě ji vymezoval proud řeky, na jihu ležela druhá trať a západním směrem byl *Starý Rokytník*. Napříč celou tratí vedla skrze pole a lesy cesta označená *von Trautenau*, jenž končila mezi stavbami v centru *Bohuslavic*, kde se napojovala na okresní silnici vedoucí přes most do prostoru čtvrté a páté trati, odkud pokračovala mimo katastrální území *Bohuslavic*. Místy se nacházely malé plochy luk, jejichž množství stoupalo směrem k řece, zde však byla půda luhů podmáčená. V trati stálo několik málo dřevěných staveb na první pohled působících jako součást zástavby z trati *Ortsried*.

Čtvrtou v pořadí je trať *Borbr*, jenž byla sice dosti dlouhá, ale nepřiliš široká; zasahovala od hranic s *Poříčím* až do poloviny *Bohuslavic*, na severní straně se tedy nacházelo *Poříčí*, na východní straně trať *Riegel*, na jihu ležela trať *Stein Hübel* a po celé západní straně trati protékala řeka *Úpa*. V okolí řeky stály listnaté stromy rostoucí na podmáčených lukách a přes řeku vedly jediné dva mosty v celých *Bohuslavicích*. U nejbližšího mostu směrem od *Trutnova* se od řeky odděloval mlýnský potok, který spolu s *Úpou* svíral ostrůvek podmáčené louky. Potoka využíval i mlýn o dvou kolech, jehož areál se skládal z jedné zděné a několika dřevěných budov, což byly mimochodem také jediné stavby v celé trati. Zbývající území vyplňovaly pole a louky, avšak při okrajích trati se zde vyskytovaly lesy zasahující z vedlejší trati *Riegel*. V indikační skice je vyobrazena „cesta“, která je uprostřed protnuta modrou čarou a na straně k *Poříčí* je označena jako *nach Liebau*. Při bližším pohledu je čitelný nápis *Süd-norddeutsche Verbindungsbahn* což vysvětluje o jakou „cestu“ se jednalo, byla to totiž železniční trať.¹⁴² Jelikož rakousko-uherská společnost budující železniční trati vznikla o několik let později, než katastr *Bohuslavic*, je evidentní, že železnice sem byla zakreslena zpětně při kontrole katastru *Bohuslavic* v červnu roku 1877.

¹⁴² *Liebau* je německý název pro polské město *Lubawka*.

Süd-norddeutsche Verbindungsbahn v překladu *Jihoseveroněmecká spojovací dráha*; úsek, do nějž spadaly i *Bohuslavice* byl zprovozněn ve 2. polovině 19. století.

Předposlední trať *Stein Hübel* je shlukem luk rozparcelovaných na menší části, které občas střídá orná půda. Lesní porost se nacházel pouze v dolním cípu trati, blízko k *Suchovršicím*. Trať mimo jiné vedla již zmíněná okresní silnice, která než dosáhla území páté trati, přecházela v dřevěný most přes *Úpu*. Oproti předcházejícím částím *Bohuslavic*, vyjma té první, se zde nečekaně objevuje poměrně velké množství staveb ze spalných materiálů, přičemž hodně z nich stojí podél okresní silnice a další až za později dokreslenou dráhou směrem k lesu nedaleko *Nového Sedloňova*.

Šestá a zároveň poslední je trať *Riegel*, nacházející se směrem na východ od *Bohuslavic*. tato trať byla po celém svém prostoru porostlá lesy. Podle císařského povinného otisku spadala do území *Nového Sedloňova*, tudíž se jí dále zabývat nebudu.¹⁴³

Mapové vyobrazení stabilního katastru potvrzuje, co lze vyčíst i z katastru josefského, totiž že *Bohuslavice* ležící jihovýchodním směrem od *Trutnova* ve své době sloužily zejména hospodářským účelům. Dalo by se říci, že pravý břeh řeky je tvořen především ornou půdou nebo loukami, všechny tratě krom první jsou si velmi podobné, stejně tak i levý břeh, jehož velkou část zabíral les *Nového Sedloňova*. Ani po stránce průmyslové se oba dva břehy nelišily; na pravém je totiž podél náhonu zakreslena papírna a na levém stojí u mlýnského potoka zase mlýn, který byl spojený s pilou.¹⁴⁴ Umístění pily je vzhledem k množství lesního porostu za pilou více než příhodné. Stejně jako u výše popsaných míst platí, že se centrum obce nacházelo v blízkosti řeky a čím dále od řeky, tím více místa zabírala příroda.

Současné území *Bohuslavic* má zhruba stejné hranice jako kdysi, jen s tím rozdílem, že k němu nenáleží oba dva meandry, nýbrž pouze jeden. Druhý potom patří obci *Adamov*, kterou zmíním později/na konci kapitoly. Je až s podivem, že se toho v *Bohuslavicích* v uplynulých letech příliš nezměnilo, snad až na zastavení pravého ramena *Úpy*, které kdysi přitékalo k papírně. Dnes v jeho místech prochází ulice *K Továrně* a v komplexu budov sídlí firma *Kara*. Na protějším břehu, nedaleko mostu, stále stojí budova bývalé pily, která v současnosti ale není v příliš dobrém stavu. Dokonce je zde stále možné najít ulici *Svatoňovickou* i *Suchovršickou*, druhou zmíněnou vede hlavní komunikace. Právě ta je pro *Bohuslavice* zásadní, protože představuje hlavní možnost jak se spojit s okolím. Vlakovou zastávku v *Bohuslavicích* sice najdeme, nicméně vlaky zde už léta nestaví. Co se týká turistického vyžití, může kromě přírody k návštěvě *Bohuslavic* zlákat třeba Mariánská kaple naproti studánce a

¹⁴³ *Riegel* je německé slovo označující *závoru*. Dodnes se tento pomístní název na mapě vyskytuje.

¹⁴⁴ Bohuslavický mlýn, *Vodnimlyny.cz* [online], 2013 [cit. 22.06.2018]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/934-bohuslavicky-mlyn>.

dále potom *Čížkovy kameny* (neboli *Kozí kameny*) někdy také označované jako *Malý Adršpach*.

Adamov

Již zmíněný *Adamov* se nachází jižně od *Bohuslavic* v *Adamově údolí*, rozkládá se v záhybu řeky, přičemž téměř celá obec je obtékána *Úpou*, jejíž tvar kolem *Adamova* připomíná písmeno U. Tato oblast byla díky své úrodnosti nazývána „rájem“.¹⁴⁵

V josefském ani stabilním katastru *Adamov* nenajdeme, a to proto, že vznikl až v souvislosti se stavbou přádelny lnu, kterou nechali roku 1895 postavit Jan a Ignác Etrichovi. Původní německé jméno *Adamsthal* dostala ves podle „Dlouhého Adama“, tesaře z *Horního Starého Města*, který se spolupodílel na stavbě nového sídliště. Německý název byl v průběhu 20. let 20. století změněn na český *Adamov*. Před založením továrny zde stál pouze hostinec, který vlastnil pan Kolbe.

Ačkoliv *Adamov* několik let patřil k *Bohuslavicím*, v současné době je samostatnou částí *Trutnova* což je překvapující, protože celou osadu tvoří zhruba 20 staveb včetně budovy bývalé textilní fabriky Etrichů, kde dnes sídlí firma *Juta* věnující se textilnímu průmyslu.

Na příkladu katastrálního území *Adamova* a *Bohuslavic* je dobře vidět, že se některá území nemusí změnit ani po několika staletích. Ačkoliv k určitým změnám došlo, nejsou razantní a tyto části *Trutnova* lze najít téměř ve stejném stavu, jak je zachytil nejprve josefský a následně stabilní katastr, což dokazuje skutečnost, že ne vždy je nutné rozšiřovat zástavbu na úkor přírody či že tyto lokality patří k méně atraktivním. Nicméně to, že *Adamov* i *Bohuslavice* zůstaly ve víceméně původním stavu je zřejmě dáno i tím, že se jedná o místa, která v dnešní době lidé využívají k především k bydlení. Otázkou je, zdali za pomalým rozvojem nestojí horší občanská vybavenost a dostupnost. Ať je to jakkoli *Bohuslavice* i *Adamov* si až do dnešních dní uchovávají neporušený ráz přírody, který stojí za to obdivovat.

¹⁴⁵ HEINZEL, Erwin, II. Die Ortsnamen. *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau*, Trautenau, 2000, s. 21.

Závěr

Mým záměrem bylo zjistit, jaké změny se v krajině udály od 18. století až doposud, takže pro mě byla stěžejní i otázka, jakým způsobem změny probíhaly a zda spolu tyto změny souvisely.

Předmětem mého sledování bylo území, jímž protékala řeka *Úpa*, která dle mého názoru sehrála v případě osídlení v 18. a 19. století zásadní roli. V blízkosti vodního toku byla zpravidla nejhustší zástavba, tuto skutečnost ostatně dokládají záznamy ohledně každé zmíněné části *Trutnova*. U menších obcí se pak jedná přibližně o dvě desítky staveb, nicméně v centru *Trutnova* se tento počet výrazně zvyšoval. Důvodů může být více, avšak je jistě podstatné, že již první osady stály podél řeky, tudíž je logické, že se v tradici osídlování podél řeky i nadále pokračovalo. Dalším důvodem je i to, že proud řeky byl v oblasti *Trutnovska* hojně využíván, zpočátku převážně mlýny, které postupem času byly transformovány v továrny zaměřující se na různá odvětví textilního průmyslu. V souvislosti s textilním průmyslem se v okolí továren začala postupně zvyšovat koncentrace obyvatelstva, takže docházelo k výstavbě nových obydlí a tím se začala utvářet podoba dnešního *Trutnova* a jeho okolí. Zároveň ale na rozvoj průmyslu začala doplácet krajina, protože se stavby rozšiřovaly mnohdy za původní zástavbu, bylo kupříkladu nutné vykácet lesy či zastavět lidskou činností nepoznamenané louky.

V případě *Trutnovska* však k proměnám krajiny ve sledovaném časovém horizontu přispěly i přírodní síly, nejčastěji v podobě povodní. Právě výskyt povodní může být příčinou toho, že osídlování v pozdějších dobách začalo vznikat i na vzdálenějších místech od řeky, která byla v případě povodní před vodou uchráněna. Řeka především na jaře, když taje na horách sníh, ukazuje svou ničivou sílu. Právě opakující se povodně postupně dovedly obyvatele ke zpevnění koryta řeky, čímž se riziko povodní minimalizovalo.

Jistý podíl na utváření současné podoby krajiny měla taktéž rostoucí hustota automobilové dopravy. Z původních několika málo komerčních silnic se postupně začala utvářet jejich komplexní síť spojující opačné konce města. K tomu se koncem 19. století přidalo ještě postupné budování železnice, jejíž stavba představovala nemalým zásah jak do přírody, tak i do samotného centra města.

Ze všech sledovaných území se urbanizace asi nejvíce vyhnula okrajovým částem města, tedy *Kalné Vodě* a *Bohuslavcím*. Oproti tomu centrum *Trutnova* se v tomto období začíná rozrůstat všemi možnými směry a to až tak, že už na některých místech nelze poznat, kde končí jedna část města a kde začíná další.

Myslím si, že úkolem 21. století by mělo být hledání vhodného kompromisu mezi stoupající urbanizací a zachováním původního krajinného rázu, avšak tento úkol bohužel není řešitelný v řádech několika desítek let. Otázkou nakonec zůstává i to, zdali je vůbec možné nějaký kompromis najít a jakou by měl mít podobu.

Seznam použitých zdrojů

Seznam pramenů:

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 715, kart. 326, panství Náchod, Bohuslavice nad Úpou (Bousnice, Bausnitz), Praha 1785 – 1875 (1892).

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 996, kart. 416, Trutnov, Trutnov (Trautenau) a místní část Kryblické předměstí (Kriblitzer Vorstadt), Praha 1785 – 1875 (1892).

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 997, kart. 417, Trutnov, Dolní Staré Město (Nieder Altstadt), Praha 1785 – 1875 (1892).

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 998, kart. 417, Trutnov, Horní Staré Město (Ober Altstadt), Praha 1785 – 1875 (1892).

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 999, kart. 417, Trutnov, Kalná Voda (Trübenwasser), Praha 1785 – 1875 (1892).

Národní archiv Praha, Josefský katastr, i. č. 1001, kart. 418, Trutnov, Poříčí (Parschnitz), Praha 1785 – 1875 (1892).

Seznam literatury:

Archivy, člověk a krajina: proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech: sborník příspěvků z 16. konference archivářů České republiky konané ve dnech 7. -9. dubna 2015 v Poděbradech. Praha, 2016. ISBN 978-80-88223-00-9.

BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století.* Praha, 2007. ISBN 978-80-247-2318-1.

ERLEBACH, Martin, *Proměny krajiny města Trutnova.* Diplomová práce. Palackého univerzita v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 2013.

FALTYSOVÁ, H. – MACKOVČIN, P. - SEDLÁČEK, M., Okres Trutnov, *Královéhradecko.* Brno, 2002, s. 217-232. ISBN 80-86064-45-X.

HEINZEL, Erwin, *Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau.* Trautenau, 2000. ISBN 80-902643-2-8.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost.* Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.

JUST, Antonín – HYBNER, K., *Trutnov známý neznámý.* Rychnov nad Kněžnou, 1991. ISBN 80-901117-0-8.

JUST, Antonín – PROCHÁZKA, J., *700 let Trutnova: 1260-1960: Jubilejní průvodce dějinami a přírodou města pod Krkonošemi.* Trutnov, 1959.

JUST, Antonín, *Sakrální stavby na území města Trutnova a bývalých integrovaných obcí.* KOSTELY, Edice Odkazy. Trutnov 1998.

KAŠPAR, Jaroslav, Čelákovice roku 1842, historicko-topografický obraz města podaný na základě údajů stabilního katastru. In: *Historická geografie*, 29, 1997, s. 103-151.

KŘEPELKOVÁ, A. – DAVID, K. – ČÁŇOVÁ, E., *Indikační skizzy díl 1., Berounsko - Hradecko, 1826-1843 (1879)*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1960.

MACKOVÁ, Marie, *Josefský katastr: obraz krajiny vytvořený slovem*. In: *Archivy, člověk a krajina*, Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech. Praha 2016, s. 164-170. ISBN 978-80-88223-00-9.

MACKOVÁ, Marie, *Lanškroun ve světle Josefského katastru*. In: *Sborník prací východočeských archivů*, 13, 2009, s. 163-180.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Josefský katastr 1785-1875*. Úvod k archivnímu inventáři, Praha 1989.

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 7: Dánsko-Dřevce. Praha, 1893.

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 17: Median-Navarrete. Praha, 1901.

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 25: T–Tzschirner. Praha, 1906.

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 26: U–Vusín. Praha, 1907.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, díl I.: A–H*. Praha 1947.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, díl II.: CH–L*. Praha 1949.

REIL, Roman, *Správní vývoj okresu Trutnov po roce 1848*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2001.

SEMOTANOVÁ, Eva, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, 2001. ISBN 80-7277-078-0.

SEMOTANOVÁ, Eva – FIEDLER, G., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 12 – TRUTNOV*. Praha, 2004. ISBN 80-7286-047-X.

ŠINDELÁŘOVÁ, Alena, *Správní vývoj města Trutnova 1945-1960*. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2010.

Trutnovská radnice: kapitoly z dějin města Trutnova a jeho samosprávy. Trutnov, 2010.

WOLF, Vladimír, *Zrod Velkého Trutnova 1947*. In: *Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník*. Havlíčkův Brod, 2009, s. 323-330. ISBN 978-80-903741-4-0.

ZUMR, Tomáš, *Počátky železnice ve východním Podkrkonoší v 60. a 70. letech 19. století*. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2015.

Seznam internetových zdrojů:

Bohuslavický mlýn, *Vodnimlyny.cz* [online], 2013 [cit. 22.06.2018]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/934-bohuslavicky-mlyn>.

Geoprohlížeč, *Český úřad zeměměřičský a katastrální* [online]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

JUST, Antonín, Proměny Trutnova (XVII.): Rarita – dva železniční mosty nad sebou. *Trutnovinky* [cit. 15.06.2018]. Dostupné z: <http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=21392>.

Okres Trutnov: Územně identifikační registr ČR. *Územně identifikační registr ČR*, 1997 [cit. 15.02.2018]. Dostupné z: <http://www.uir.cz/okres/3610/Trutnov>.

Povodně, Trutnov. *Trutnov* [online], 2001 [cit. 11.03.2018]. Dostupné z: <http://www.trutnov.cz/mestsky-urad/povodne>.

Stabilní katastr, *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html#>

ŠNAJDAR, Hynek, Sláva a konec textilního průmyslu v Trutnově aneb Od prosperity k úpadku. *Trutnovinky* [cit. 09.04.2018]. Dostupné z: <https://trutnovinky.cz/zpravy/aktuality/2014/brezen/slava-a-konec-textilniho-prumyslu-v-trutnove-aneb-od-prosperity-k-upadku/>.

Abstract

The thesis deals with changes of the landscape of the town of Trutnov and its integrated villages based on the comparison of current landscape with what was captured by Josephian cadastre at the end of 18th century and with what was described by the Stable cadastre coming from the beginning of 19th century.

The thesis consists of a theoretical and a practical part. The theoretical part delimits the territory which is dealt with in the thesis. At the same time it outlines how the administrative development was carried out in the selected parts of Trutnov from the period before 1848 till 1960 when cadastral territory of Trutnov gains its current form. Both the Josephian and the Stable cadastre are described in great detail, for example: the purpose of their creation, their form and where to find their originals nowadays.

The practical part focuses on the description of the landscape as captured in the Josephian cadastre followed by map description of the Stable cadastre and this is further compared with the current state. This part is divided into chapters describing the town and the surrounding villages; the chapters focus merely on areas where the river Úpa flows, namely: Kalná Voda, Horní Staré Město, Dolní Staré Město, Trutnov, Poříčí, Bohuslavice and Adamov.

These chapters begin with presenting the state described in the Josephian cadastre, this is then compared with the Stable cadastre, which is followed by the comparison with current state of the landscape. Chapters finish with a summary of the research outcome in the particular area.

The thesis aims at bringing out the changes of the landscape. As the river Úpa flows through all the concerned areas most of the constructions built in the 18th and 19th centuries are situated quite close to it. This was true not only about the houses but also about some industrial objects which made use of the water power. In connection with the increasing urbanization later the population spread further from the river. Significant changes took place on the ground of construction of road network and railways that disrupt the original form of the landscape. According to the research it is evident that suburban parts of the town were the least changed as it is in Kalná Voda and Bohuslavice. Up to now the natural landscape has had to give way to human activity, the question remains whether the future will change it.

Přílohy

Okolí řeky Úpy v Kalné Vodě (Foto autor)

Areál bývalé textilní továrny v Horním Starém Městě (Foto autor)

Řeka Úpa a její okolí v centru Trutnova (Foto autor)

Koryto řeky v centru, v pozadí Špitálský most (Foto autor)

Současný areál podniku Kara v Bohuslavicích (Foto autor)

Zaniklá cesta nedaleko řeky Úpy v Adamově (Foto autor)